ՄԵՆՔ ՄԵՌԱՆՔ... ՍԻԱՄԱՆԹՈ

ՆԵՐԿԱՅ

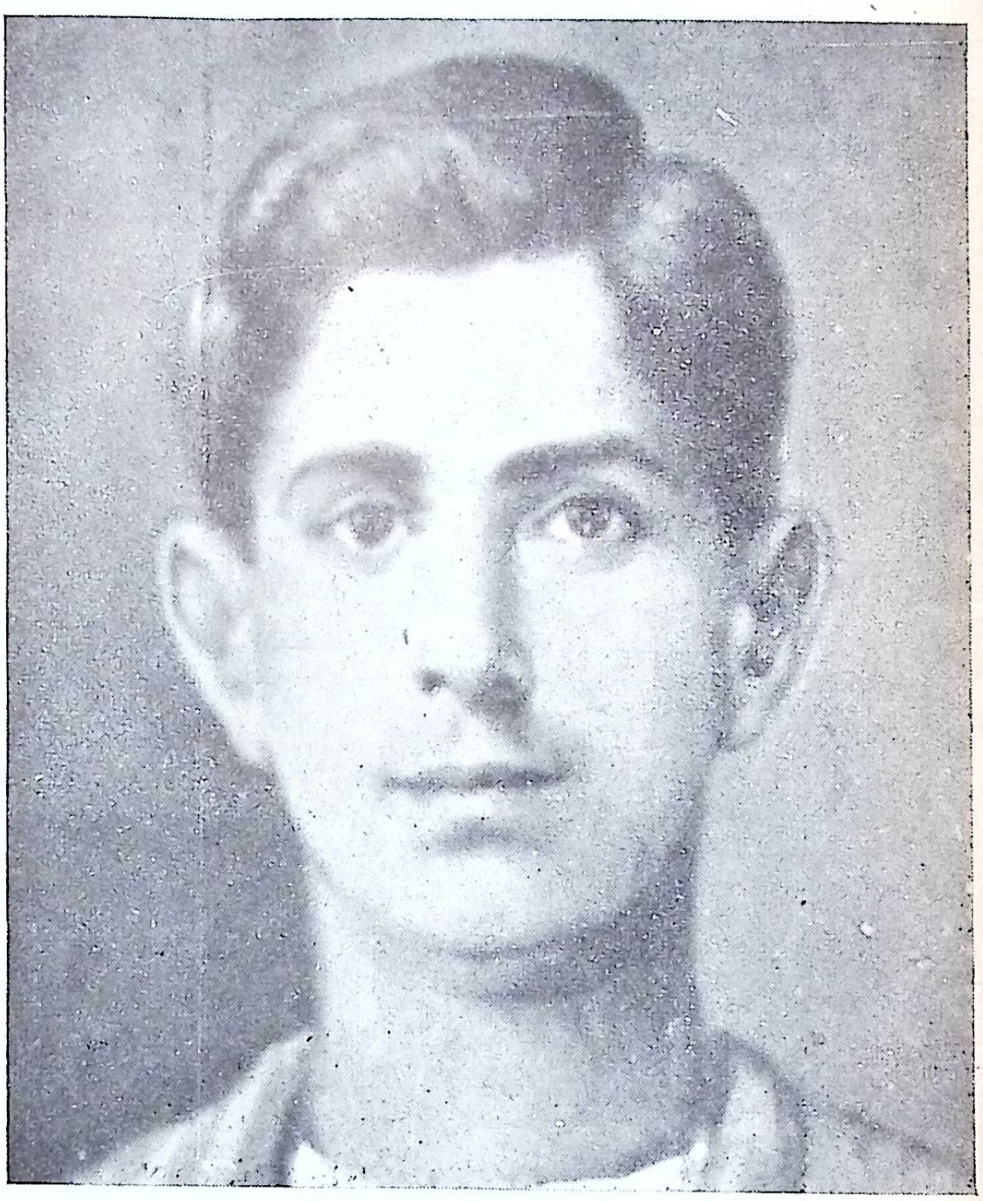

ԽԱՉԻԿ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

ժամանակէն առաջ
«Խոնջա՛ծ» եւ մեկնած
օժտուածներու
վիպանիգէն...

-D HIS
BAHV
1965

"NERGA" (PRESENTE) • AÑO IV No. 46-47 • Marzo-Abril 1965

ԽԱՉՈՒԱԾԻՆ ՄԱՀ ՉԿԱՅ
ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆ

DESTAQUE SU PERSONALIDAD
CON EL **nuevo**
CINTURON
Imperial

Con sus iniciales...!

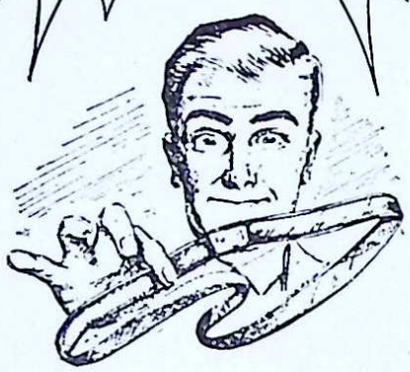

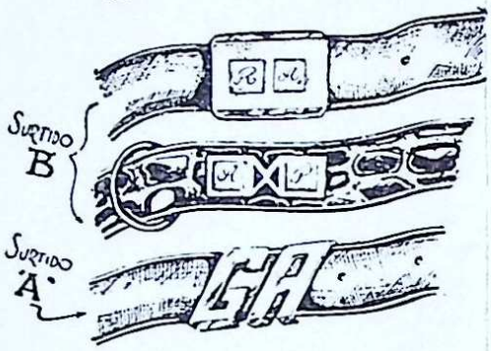

Cinturones

IMPERIAL

DE

AGOP PALAS

LARREA 389
3 PISO
T. E. 48-8533
BUENOS AIRES

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 - BUENOS AIRES (Rep. Argentina)
T. E. 31-3363 — 32-9539 Cables "ENEKAR" Baires.

Դ· ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 46–47 ՄԱՐՏ – ԱՊՐԻԼ 1965

ՆԵՐԿԱՅ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63
Año IV, Nos. 46-47 Marzo - Abril de 1965

DIRECTOR
V. BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան Բաժնեգին
Արժանթին Փ.300
Արտասահման Տլ. 3

ԽՈՀԵՐ

Յիսնամեակը եկաւ եւ դեռ հայ կեանքի մէջ տիրապետող է ընդհանուր չփոթը: Մեր ընելիքներուն, մեր պահանջներուն շուրջ մտածելակերպի նոյնութիւն չկրցանք ստեղծել: Զկայ զանազանութիւն կարեւորի եւ անկարեւորի միջեւ: Հողային, նիւթական անկարեւոր հատուցումներու մասին կը ճառենք, երբ անցնող յիսուն տարիներու ընթացքին չկրցանք ոճրագործ թուրքերէն կորզել նուազագոյնը՝ բարոյական հատուցում՝ Մեծ Ոճիրին խոստովանութիւնը: Մեծ եւ արդար դատի մը իրաւատէր ենք թէեւ, սակայն անկազմակերպ: Յրուած ի սփիւռս աշխարհի, մնացած ենք ամբոխ, խառնիճաղանճ, – ինչպէս որ թուրքերը վիապաքած են,– եւ չենք կրցած Մեր Դատին արժանաւորը, կազմակերպուած իրաւատէրը դառնալ: Այս տեսակէտէն ոչ մէկ յառաջդիմութիւն, հոն ենք՝ ուր էինք 1919–1945 թուականներուն: Զինադադարէն յետոյ դումարուեցաւ Համազգայինի Ժողովի մը Փարիզի մէջ, որ խաղաղութեան վեհաժողովին հատուցումներու պահանջը ներկայացնելէ յետոյ ցրուեցաւ, իսկ 1954ին Սան Ֆրանսիսքոյի ՄԱԿի ժողովին դիմումներ եղան զանազան կողմերէ, իրար խաչաձեւելով, իրար չեզոքացնելով...

Ձփորձեցինք իսկ ունենալ մնայուն համահայկական մարմին մը, կազմակերպուած ապաքաղաքական գետնի վրայ, որ կարենար միջազգային մարմիններու ներկայանալ յանուն Տարագրութեան: Պիտի ըսուի թէ Սփիւռքը պետական կազմակերպութիւն, ոտքին տակ այ սեփական հող չունենալուն, նկատի պիտի չառնուի Աշխարհի Մեծերուն կողմէ: Սակայն եթէ մենք կազմակերպական չնորհ յայտնաբերենք եւ ստեղծենք համահայկական ամուր, միազանգուած ուժեղ ճակատ մը եւ համաշխարհային հան-

բային կարծիքին դիմենք անհրաժեշտ լրջութեամբ, խոհականութեամբ եւ տրամաբանական պահանջներով, օր մը կրնայ որ-բամադրութիւն առեղծուիլ՝ մեզ լսելու: Մեր պարտականութիւնն է միջազգային հանրային խղճմտանքը միշտ արթուն պահել: Մնացածը ժամանակի խնդիր է· կրնան միջազգային յարաբերութիւններու մէջ անակնկալ փոփոխութիւններ տեղի ունենալ եւ մեզի համար նպաստաւոր պայմաններ առեղծուիլ:

* * *

Մեր կեանքին մէջ հիմնական փոփոխութիւնները կրնան յառաջ գալ, եթէ մեր աշխարհական եւ կրօնական ղեկավարները իրենց վրայէն թօթափեն մեղկացնող կրաւորականութիւնը եւ քաջութեամբ, անկեղծութեամբ ու պարկեշտօրէն չիտակ ճամբէն առաջնորդեն զանգուածները: Յաճախ, չատ յաճախ, մեր առաջնորդները անխոստովանելի նկատումներէ առաջնորդուելով ճըշմարտութիւնը կը նահատակեն, կը սպրդեն, կամ ամբողջութեամբ կ'անտեսեն: Դեռ աւելին, բարոյական ոճիր կը գործեն իրենց համոզումներուն հակառակ արտայայտուելով եւ ընդհանուր չփոթ, թերահաւատութիւն սերմանելով: Ժողովուրդը կը քնացընեն, անոր զգացումները չոյող այլ անիրականալի ձեռնարկներու իրականացման յոյսը վարպետօրէն ներշնչելով: Միւս կողմէն կը փորձեն ժողովրդական նախաձեռնութեամբ ստեղծուած ազանդութիւններ խափանարարութեան նշաւակ դարձնել, երբ իրենք կամ իրենց չրջապատէն մարդիկ ինչ-ինչ նկատումներով համաձայն չեն գաղափարին: Նման վերաբերումի առարկայ եղաւ քանիցս, Ապրիլ 24ի առթիւ բանթող ընելու ժողովրդական անկեղծ, անխարդախ որոմադրութիւնը: «Մամուլ»ի ջոջ ներկայացուցիչներու եւ ազդ: վարչական մեքենան ամէն միջոցներով եւ ամէն գինով մենաշնորհի վերածող «Լիտեր»ներու վերաբերմունքը այս եղած է, դէթ այս չրջանին մէջ:

Տակաւին հեղինակաւոր, տիրական ձայն մը լսելին եղաւ նահատակներու յիշատակը ճիշդ օրին եւ բանթող ընելով յարգելու անհրաժեշտութեան մասին, թէեւ ժողովրդական լայն զանգուածներու մէջ կայ դորովալի, սրտառուչ որոմադրութիւն: Կը խօսինք ու կը գրենք, նոյնիսկ տաղտկալի դառնալու չափ, մեր կարելիութեան սահմաններէն դուրս եւ միայն օտարներու դործնական բարեացակամութեամբ պայմանաւորուած մեծ-մեծ երազներու մասին, սակայն նուաղագոյն զոհողութիւն մը՝ տարուան 365 օրերէն մին Անոնց յիշատակին նուիրաբերելու յօժարակամութիւն ցոյց չենք տար: Ճառելով, ողբալով եւ մեր իրաւացի

ըլլալը օրն ի բուն չեփորելով կը յուսանք դրական արդիւնքի մը յանգիլ…: Եւ երբ արդարութիւնը յամենայ, միշտ յանցաւորները կ՝որոնենք մեզմէ դուրս…:

* * *

Այս խոհերը,– տխուր այլ իրականութեան համապատասխան,– մեզի կը թելադրեն Յիսնամեակը նկատել լոկ Սկիզբ մը:

Սկիզբ ներքին վերաքննական, վերանորոգչական լուրջ, ծրագրուած եւ հետեւողական աշխատանքներու:

Սկիզբ՝ մեծ, համահայկական տեսիլներու իրականացման սատարելու կոչուած խորհելակերպեր, գործելակերպեր որդեգրելու:

Սկիզբ՝ Տարադրութիւնը կեդրոնական ներկայացուցչական մարմնով մը օժտելու անհրաժեշտ եւ անյետաձգելի աշխատանքներու:

Սկիզբ՝ ներքին կեանքի մէջ Սիրոյ, Ներողամտութեան եւ Անյիշաչարութեան իրակա՛ն եւ ոչ ցուցական,– լոկ խօսքի,– տիրապետութիւն:

«Ոչի՛նչ չենք սորվիր, ոչի՛նչ չենք հաղեր հաղաքակրթութեան բարերար կողմերէն: Կը շարունակենք մնալ գանգատուորը, ու՛յն լալկանը,ու կը կարծենք իրաւո՛ւնք ունենալ ապրելու»:

* * *

ԿԵԱՆՔԻ ՄԵԾ ԴՊՐՈՑԻՆ մէջ սորվիլ ու սորվեցնել, ձեռներէցութեան հիմունքները դնել,– ահա՛ մեր կոչումը: Ի՞նչպէս կը կազմակերպուին ազգանպաստ վարկի ընկերութիւնները, փոխադարձ վարկերը, համագործակցականները, ազգանպաստ գրադարանները, լսարանները, ժողովրդական համալսարանները, հրատարակչականները, սպառողականները, արդիւնաբերականները, արհեստական եւ հաւաքական նախաձեռնութիւնները, օրէնսդրութիւնը, ներքին կազմը եւ անոնց բարեշրջութիւնը:

«Ցանկալի էր որ հաղաքակրթութեան կեդրոններէն հայ մտաւորականութեան, ուսանողութեան լաւագոյն տարրերը վերցնէին, բաժնէին մեր մատնանշուած աշխատանքին ուսումնասիրութենէն մէկ մէկ բաժին»:

* * *

«Աշխատանքի ՍԻՍՏԷՄ, վաղուան կանխահոգութիւն, ձեռներէցութիւն,– այս պէտք է ըլլայ մեր նշանաբանը:

Կ՝ուզե՞նք ապրիլ:

— Ձինուինք գիտական–տնտեսական հաղաքակրթական զէնքերով»:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ

ԱՅԱՇ, ՉԱՆՂՐԸ...

Անատոլուի այս երկու փոշոտ քաղաքները վերջին հանգրուանը հանդիսացան Պոլսոյ մէջ ձերբակալուած եւ դէպի սպանդ առաջնորդուած շուրջ երկու հարիւր եօթանասուն մտաւորականներուն, հանրային գործիչներուն եւ ուսուցիչներուն: Աքսորականներէն շուրջ եօթանասունը զանազան միջոցներով փրկուեցան եւ վերադարձան Պոլիս: Շուրջ 2էն 4 ամիս անորոշութեան, անստուգութեան մէջ տուայտող մեծ նահատակներու վերջին օրերու կեանքին մասին ականատեսի վկայութիւններ հասած են մեզի վերապրողներու միջոցաւ: Այդ վերապրողներէն Բիւզանդ Պօզաճեան եւ Միքայէլ Շամտանճեան Թէոդիկի «Յուշարձան»ին մէջ հրատարակած են իրենց յուշերը այդ աքսորավայրերէն, կու տանք հատուածներ, որոնք հետաքրքրութեամբ պիտի կարդացուին:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՅԱՇԻ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ

Մեր բնակավայրը տասներհինգ կանգուն լայնքով եւ գրեթէ քսան կանգուն երկայնութեամբ միայարկ շէնք մըն էր: Պատուհանները երկաթեայ վանդակներով պատած էին. տեղական իշխանութիւնք – թերեւս բարձրագոյն հրամանով– այդ երկաթեայ ձողերը բաւական չհամարելով՝ շէնքին շուրջը մէկ կանգուն հեռաւորութեամբ փայտէ վանդակորմ մըն ալ շինած էին, փախուստը դժուարացնելու համար. շուրջը գիշեր ցորեկ կը հսկէին մասնաւոր պահակներ: Երեք կանգուն լայնքով նրբանցքի մը երկու կողմը կային երկու սրահներ, որոնցմէ մին երկու սենեակներու բաժնուած էր, մին բանտարկեալներուն՝ իսկ միւսը ոստիկան–զինուորներու բնակութեան յատկացուած: Փոքր սրահը հայ–լայֆական *կը կոչուէր, վասնզի իրենց բնակութիւնը հոն հաստատած էին անո՛նք որ նիւթական կարողութեան տէր էին: Իսկ միւս սրահը* ժողովրդական *կը կոչուէր:*

Այաշի մէջ բանտարկուած էին հայ մտաւորական դասակարգին ամենէն կարկառուն դէմքերը, զոր կառավարութիւնը «քաղաքական յանցապարտ» տիտղոսով որակած էր: Այդ մակդիրը կը կրէին նամակատան եւ հեռագրատան ստացագիրները «Միւճրիմինը սիյասիյէտէն... փիլա՛ն էֆէնտի» *բացատրութեամբ:*

Բանտարկեալները ընտանեխումբեր կազմած էին, աւելի կամ պակաս թիւով անդամներու մասնակցութեամբ միասին կը ճաշէին՝ ծախուց խնայողութեան համար: Ամէն ընտանեխումբ իրեն յատուկ խոհարարն ունէր եւ միւս անդամները կարգաւ լուացարարի դերը կը կատարէին Ազատամարտի *մարմինն առանձին ընտանեխումբ մը կազմած էր Խաժակի նախագահութեամբ: Ամենէն բազմանդամ եւ պատկառելի ընտանեխումբն էր այս: Համ-*

բարձում Պօյաճեան (Մուրատ) եւ Ճանկիւլեան ուրոյն ընտանեխումբ մը կազմած էին որուն կողմէ հիւրասիրուեցանք Պէշիքթաշի Ազգ. վարժարանի տնօրէն Հիւսեան, գրավաճառ Գըլըճեան ու ես, եւ արդէն երեք անբաժան ընկերներ դարձած էինք Մէհտէրհանէի բանտէն իսկ։ Եւ սակայն մեր սիրտը խորապէս վիրաւորուելով իմացանք որ յաջորդ օրն իսկ Համբարձում Պօյաճեան Կեսարիա պիտի մեկնէր կառավարութեան որոշմամբ, տեղւոյն պատերազմական ատեանին առջեւ դատուելու համար։ Շահրիկեան ուրոյն ընտանեխումբ մը կազմած էր եւ իր տկարութեան պատճառաւ դուրգուրալի եւ որդիական հոգածութիւն մը կը վայելէր իր ընկերներուն՝ Օննիկ Սրապեանի, Բարթող Զօրեանի եւ Ատոմ Շահէնի կողմէ։ Իսկ «հայլայֆական սրահ»ին ամենէն կարկառուն դէմքերն էին Ռոստոմ Ռոստոմեանց (որդին հանրածանօթ վաճառական, ռուսահպատակ պատուական ու հայրենասէր Հայը), Տոքթ. Նազգաշեան, ազնուասիրտ Սամուէլօֆ, երեսփոխան-քննադատ Արիստակէս Կասպարեան, զուարճաբան Վրթանէս Մարտիկեան, վաճառական Մենծիկեան, անմոռանալի Տոքթ. Տաղաւարեան (որ անձնուիրութեան մարմնացումըն էր, իր բժշկական տաղանդն ու մարդասիրական ոգին անխնայ ի սպաս դնելով բոլոր հիւանդ տարագիրներուն անխտիր), Կէտիկ Փաշայի Ազգ. վարժարանի տնօրէն Ներսէս Զաքարեան (ազնուասիրտ երիտասարդ մը, որ արարողապետի եւ միջնորդի դերը կը կատարէր ընդմէջ կառավարութեան եւ բանտարկեալներուս)։ Իր հսկայ հասակն ու վառվռուն դէմքը պատկառ կ՚ազդէին, երբ երկու ոստիկան-զինուորներ իր ետին ձգած՝ պաշտօնատուն կ՚երթար մեր մէկ խնդրանքը Գայմագամ պէյին մատուցանելու եւ գոհացում ըստանալու համար։ Միհրդատ Հայկազն ներքին կարգապահութեան եւ մաքրութեան հոգածութիւնը ստանձնած էր եւ անթերի կը կատարէր իր պաշտօնը։ Առանց կուսակցական խտրութեան, եղբայրասիրական վառ եւ ընդհանուր ոգի մը կը տիրապետէր բանտարկեալներուն մէջ, ինչ որ ամենէն մխիթարական երեւոյթն էր մեզ ամէնուս համար. թէեւ պէտք է խոստովանիլ թէ քանի մը անոպայ անձնասէրներ ալ անպակաս էին։ Թղթատարին մեկնած օրը, Սմբատ Բիւրատ, Սերովբէ Նորատունկեան, Համբ. Համբարձումեան եւ ես քարտուղարի դերը կը կատարէինք, մեր բանտակից եղբայրներուն նամակները, հեռագիրներն ու խնդրագիրները շարադրելով թրքերէն լեզուով, որովհետեւ թղթակցութիւնը լոկ այդ լեզուով արտօնուած էր։

Թղթատարին ժամանած օրը, անհամբեր ոգեւորութիւն մը կը տիրէր։ Անոնք որ իրենց սիրականներէն նամակ ընդունած էին, բնական ուրախութիւն մը կը զգային, իսկ անոնք որ չէին ընդունած՝ պահ մը կը տխրէին, բայց ապա նամակներէն ոմանց ընկերած յուսատու լուրերէն կը մխիթարուէին։ Բարերախտաբար Պոլիս հրատարակուող հայերէն եւ տաճկերէն լրագիրներ անվրէպ կը հասնէին մեր ձեռքը։ Եւ ահա՛ ընդհանուր հաւաքոյթը տեղի կ՚ունենար, եւ խորին լռութեան մէջ՝ քաջավարժ ընթերցող մը կարգաւ կը կարդար օրուան թերթերուն ամենէն կարեւոր լուրերը. յետոյ կը սկսէին

երբեակ զինակցութենէն բաժնուելով՝ համաձայնութեան կողմը յարած եւ Աւստրիոյ դէմ պատերազմ հրատարակած էր, անսահման ուրախութիւն մը յառաջ եկաւ, այն համոզմամբ թէ այդ կարեւոր իրողութիւնը պիտի փութացնէր պատերազմին վախճանը, մանաւանդ որ իտալական նաւատորմին մասնակցութիւնը դիւրաւ յաղթանակել պիտի տար Տարտանէլի նեղուցին առջեւ մղուած կռիւին: Շահրիկեան այն աստիճան համոզուած էր անգլիական քաղաքականութեան վերջին յաղթանակին, որ իր անձնական տկարութեան հակառակ՝ ոգի ի բուն անդլերէն կը սորվէր – իրեն ուսուցիչ ունենալով Լարենցը – եւ ամէն առաւօտ կը մասնակցէր մարմնամարզի փորձերուն, զոր Շ. Քրիսեան սիրայօժար կատարել կու տար փափաքողներուն: Մարմնամարզի այս փորձերը պահակ պաշտօնեաներուն կողմէ մեկնուեցան իբրեւ զինուորական մարզանքներ եւ արձագանգ գտան մինչեւ կառավարութեան մօտ. թիւրիմացութիւնը դիւրաւ փարատեցաւ սակայն: Գետնայարկ ու խոնաւ (մանաւանդ երբ օդը անձրեւոտ ըլլար) չէնքի մը մէջ դիշեր ցորեկ փակուած երիտասարդութիւնը, թո՛ղ ծերութիւնը,– մարզանքի պէտք ունէր քիչ չատ կազդուրուելու համար, քանի որ դուրս ելլելու, արեւի երես տեսնելու եւ մաքուր օդ ծծելու աստուածային պարգե՛ւն իսկ կը զլացուէր իրեն: Ն. Զաքարեանի միջոցաւ քանիցս դիմում կատարուեցաւ Գայմագամին մօտ, որպէսզի օրը գոնէ մէկ ժամ արտօնէ բանտարկեալներուս՝ դուրս ելլել եւ արեւի լոգանք մը ընել զինուորական հսկողութեան տակ: Վերջապէս առնուեցաւ այդ ցնծառիթ այլ վաղանցիկ արտօնութիւնը որ մէկ օրուան տեւողութիւն ունեցաւ ափսո՛ս: Նոր բայց անօգուտ դիմումներ. օրերը կ'անցնէին եւ մաքուր օդ ծծելու չնորհը կը զլացուէր մեզ: Շաբաթներ անցնելէ վերջ միայն՝ բացառիկ արտօնութիւն չնորհուեցաւ որ տասնական հոգի կարպաւ եւ կէս ժամ կարենանք չէնքին առջեւ ման գալ:

Ժամանակը սպաննելու համար, չատեր ընթերցանութեամբ կը զբաղէին, մինչ ուրիշներ զանազան զբօսախաղերով կը զուարճանային, որոնց մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէին աղիւսախաղն ու ճատրակը: Պարսկահայ երիտասարդ մը հացի միջուկով աղիւսախաղի քարեր, համրիչներ եւ ճատրակի բոլոր քարերը կը չինէր մեծ ճարտարութեամբ: Աղիւսախաղի ամենէն ճարտար վարպետներն էին Հայկ Թիրեաքեան եւ Սմբատ Բիւրատ որոնք իրարու հետ կը մրցէին, յաճախ հետաքրքիրներով չրջապատուած: Բանադող Լուսիկեան ամէն օր կիկոյի դեղագիր իր օրացոյցը կը ցուցադրէր զանազան սրամիտ ակնարկութիւններով: Համբարձումեան կը դեղագրէր այդ օրացոյցները: Իսկ նուագահանդէսը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէր մեր դիշերային ժամանցին մէջ: Գլխաւորաբար Նորատունկեան եւ Թիրայր բարեացակամ յօժարութեամբ կ'երգէին զանազան ազգային երգեր, ունկնդիրներուն մէջ մեծ ոգեւորութիւն յառաջ բերելով: Ենովք Շահէն մենախօսութիւններ կ'արտասանէր, գլխաւորաբար Սիամանթոյի հատընտիր բանաստեղծութիւններէն: Մարտիկեան նմանաձայնութեան իր բնածին տաղանդով՝ առենաբանութիւններ կ'արտասանէր, մերթ Ռաժակի, մերթ Շահրիկեանի եւ մերթ Ակնունիի

ձայնը ձեւացնելով, այնպէս մը որ կարծես թէ ատենաբանողներն անոնք ըլլային. եւ այսպէս քրքիջներ ու կեցցէներ կը կորզէր ունկնդիրներէն: Ժիրայր իր թաւ ձայնով Կռունկ Հայաստանին կը մեներգէր, իսկ Նորատունկեան երդահանդէսը կը փակէր Հոյ Նազանըմը երգելով, որուն կը ձայնակցէին գրեթէ բոլոր ունկնդիրները, մեծ խանդավառութեամբ. յետոյ խորին լռութիւն մը կը տիրէր, երբ ընկողմանելու վերջին ժամը կը հնչէր:

ԱԶԳԱՑԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Մինչ հայ ազգն ամենուրեք ընդհանուր տարապրութեան առթած արհաւիրքին մատնուած՝ Ազգ. Սահմանադրութեան տարեդարձն իսկ միթքէ չէր անցուներ, անդին՝ Այաչի բանտին մէջ արգելափակուած Հայ մտաւորականութիւնը երբեք չվարանեցաւ ազգային ներքին ինքնավարութեան տարեդարձը տօնել մեծ հանդիսաւորութեամբ, կարծես այն նախազգացութեամբ թէ ազգ. ազատագրութեան նախախաչիք տարեդարձն էր որ կը տօնէր: Ժամակ նախագահեց եւ պարագային յարմար պերճ բանախօսութեամբ մը բացաւ հանդէսը, ատենաբան փափաքողներուն խօսք տալով: Շահրիկեան իր ընդծին քննադատական ոգիով, լայնօրէն բանախօսեց եւ սա եզրակացութեան յանդեցաւ թէ Ազգ. Սահմանադրութիւնն իրմէ սպասուած օգուտները չէր ընձեռած, մանաւանդ դաւառաբնակ Հայութեան: Իրմէ վերջ խօսք առաւ Հրանդ եւ դարձդարձիկ խօսքերով արտասանեց թէ Ազգ. Սահմանադրութիւնը որչափ ալ իրմէ սպասուած օգտակարութիւնը չէր ընձեռած, դէթ ներքին ինքնավարութեան գաղափարը զարգացուցած էր հայ ազգին մէջ եւ թէ օրէնք մը իրական եւ ճշմարիտ գործադրութեան մէջ է որ օգտակար կրնայ ըլլալ: Այս երկուքէն վերջ ոչ ոք խօսք առաւ: Այն ատեն Այաչի նոր սոխակները սկսան երգել, մեծ խանդավառութիւն առաջ բերելով: Դերասան Ենովք Շահէն մենախօսութիւններ եւ Սիամանթոյէն քերթուածներ արտասանեց երգերու ընդմիջումով: Հանդէսը վերջացած էր Հոյ Նազանիմի միանուագ երգովը, երբ սրահին դուռ յանկարծ բացուեցաւ եւ Ռոստոմ Ռոստոմեանց (որուն թեւերը մտած էին Սամուէլօֆ եւ Վ. Մարտիկեան, ներս մտաւ երկնադղրդիւ եւ կոկորդալիր ձայնով մը դոչելով.— «կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Հայութիւն...»:

ՍՈՒԼԹԱՆ ՐԷՇԱՏԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Հայ մտաւորականութիւնը երկրին վեհապետին հանդէպ իր քաղաքավարական պարտականութեան մէջ չթերացաւ, թէեւ այդ վեհապետը երկրին մէջ անցած դարձած իրականութիւններով չհետաքրքրուէր: Տարեդարձին դիչերը կառավարական պաշտօնատունն ու մինարէները լուսազարդուեցան: Աւաւօտուն, արարողապետ Ներսէս Զաքարեան, յատկապէս պաշտօնատուն երթալով ի դիմաց բանտարկեալներուս չնորհաւորած էր Սուլթանին տարեդարձը: Գիչերը նուագահանդէս մը կազմակերպեցինք եւ թուրքերէն ու հայերէն երգերով մասնակցեցանք տօնին: Մեր վրայ հսկող ոստիկան գինուորներ մեծ ուրախութիւն ղգացին իրենց վեհապետին ի պատիւ սարքուած այս դատողութիւնք ու դիտողութիւնք: Երբ թերթերն աւետեցին թէ Իտալիա

հանդէսին համար, որուն արձագանգը հասաւ մինչեւ Գայմագամ պէյին ականջը: Սա, ի նշան իր զգացած գոհունակութեան, յաջորդ օրն իսկ արտօնեց որ բոլոր բանտարկեալները, մանգանք հանդիպակաց մարզադետնին վերայ: Այս անգամ բանտին չուրջը կազմուած հսկողութեան գօտին աւելի ընդարձակուած եւ աւելի մեծ տարածութիւն մը ընդգրկած էր: Պայծառ արեւուն տակ պտոյտ մը կատարեցինք հոգեպարար զուարթութեամբ, որովհետեւ մինչեւ այդ օր քաղաքը լոկ հեռուէն դիտելու դատապարտուած էինք: Մէկ ժամ այսպէս ազատ ու բացօթեայ ժամանակ անցընելէ վերջ՝ ուրախ վերադարձանք մեր արդելարանը, ոստիկաններ մեզ աւետած ըլլալնուն թէ քիչ օրէն ամէնքս ալ տեղերնիս պիտի մեկնէինք:

Եւ արդարեւ մէկ քանի օր վերջ, մեր բանտակից ընկերներէն վեց հոգի — Խաժակ, Ակնունի, Ռուբէն Զարդարեան, Սարգիս Մինասեան, Տաղաւարեան եւ Ճանկիւլեան — կառավարութեան հրամանով մեկնեցան բանտէն, ըստ ոմանց Էնկիւրիւ եւ ըստ այլոց՝ դէպի Պոլիս: Այնպէս կ'ըսուէր թէ Էնկիւրիւի մէջ Պատերազմական Ատեան մը կազմուած էր, որուն առջեւ պիտի ղատուէին բոլորն ալ երկու օր վերջը: Սիամանթօ եւս հսկողութեան ներքեւ անոնց եռեւէն ղրկուեցաւ: Այսպէս քանի մը օրեր անցան անստուգութեան մէջ եւ մենք զանազան ենթադրութիւններու մէջ կը տարուբերէինք: Շաբաթ մը անցնելուն, Տօքթ. Փաշայեանի հասցէին հասաւ հետեւեալ հեռագիրը, Պօղանթիէն քաշուած՝ Զարդարեան ստորագրութեամբ.— «Դրամնիս սպառեցաւ, Տիգրանակերտի Առաջնորդարանին միջոցաւ դրամ ղրկեցէ՛ք մեզ»: Ամիկա պարզապէս հասկցնել կ'ուզէր թէ իրենք հոդ ղրկուած էին եւ թէ անկէ ալ Տիգրանակերտ պիտի ղրկուէին: Արդէն լսեր էինք որ վեհանձն Զօհրապ եւ արիասիրտ Վարդգէս Պոլսէն տարագրուած եւ Տիարպէքիր ղրկուած էին: Այս լուրը խորին տխրութեան մէջ ընկղմեց մեր սիրտերը, մանաւանդ որ դաւառարնակ Հայերու տարագրութեան լուրն ալ անուղղակի կերպով հասած էր մեր ականջին: Նոյիկ Տէր Ստեփանեան Զանղըրիէն կը ղրկէր Այաշ իր աղգականին՝ Օննիկ Սրապեանի որ հօրմէն հեռագիր մը ստացած էր ծանուցանող թէ իր ընտանիքին հետ ողջամբ Ակն հասեր էր: Այս լուրը կը բաւէր ցոյց տալու, որ Սրեւելեան վեց նահանգներու հայ ժողովուրդը դէպի Միջագետք տարագրելու ծրագիրն արդէն իսկ դործադրութեան դրուած էր: Ամէն օր սրտատրոփ կը սպասէինք նոր լուրերու: Եւ ահա՛ Զանղըրիէն Այաշ հասաւ «Ազատամարտ»ի Հրաչը: Սա աննման ազնուութեամբ մը պնդած էր թէ Հայկ Թիրեաքեանը տարբեր անձնաւորութիւն մըն է: Եւ արդարեւ այս վերջինն ազատ արձակուեցաւ եւ Պոլիս վերադարձաւ: Նոյնպէս մեր մէջէն ուրիշ քանի մը անձեր (Տօքթ. Ալլահվէրտի, Տօքթ. Նազդալեան, Մարղոսեան եւ Քրիս) Պոլսէն եկած հրամաններու վրայ արձակուած էին: Հէք Մարղոսի համար վերջէն լսեցինք թէ Պոլիս բերուելէ ետք՝ կրկին տարագրուած էր: Այսպէս օրերը կը սահէին եւ մենք վաղուան անստուգութեան մէջ կը սպասէինք մեզ վերապահուած ճակատագրին իրականացման:

Յաջորդով՝ Զանղըրըէն վերյիշումներ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՎԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԷՆ

Վան՝ Հայաստանի գոհարազարդ ճակտին վրայ, ճառագայթող շողակ մըն է որ իր ցոլցլանքները առատօրէն կը սփռէ իր շուրջբոլորը: Շրջապատուած զմայլելի բնութեամբ մը, որուն հազուագիւտ գեղեցկութիւնը, հազարամեակներէ ի վեր երգուած է, հայ գուսանին բամբիռով՝ հայրենի դրախտին սիրտն է ան, Ո՛չ մէկ տեղ, բնութիւնը, այնքա՜ն առատօրէն շռայլած է իր պարգեւները· լեռ, ծմակ, պուրակ ու սխրալի ծովակին հեղուկ մակերեսին լուրթ հայելիները, կը ցոլացնեն, ծիծաղկոտ, կապուտակ երկինք մը, որ հազարաթերթեան վարդեր կը տեղայ, ժպտելով բաղցրօրէն:

Վա՜ն՝ մելամոյշ սազերգուբիւն մըն է, շրթներու վրայ հծծող՝ երազ բաղաբ մը, շրջապատուած, անցեալին բարեղէն յիշատակներով, որոնց առջեւ հայ սեպուհն ու ռամիկը, բաջամարտիկ արբայազունը ծունր չոքեցին ու կատարեցին իրենց ուխտը···:

Բերդեր, որոնց մամռոտ թաֆստոցներուն մէջ, գեղանի Շամիրամը, վաւաշ կիրքով, բարշ կու տար, իր արբայական բոամիթը, հարց տալու համար իր կախարդներուն, թէ յարալէզները պիտի վերակենդանացնէի՞ն իր պաշտած կուռքը՝ հայոց մարրակրօն ու գեղեցիկ արեան՝ Արան···:

Բայց, իր «յարալէզները դաւանանեցին» իրեն:

Բ. Ա.

* * *

Հին պարսիկները, իրաւամբ ըսած են թէ վաննեցիք, «վասպուրականցիներ» են, այսինքն՝ քաջորդիք: Անոնց արիարանց ժողովուրդը, քաջութեան ու հայրենասիրութեան, անձնազոհութեան ու բարքերու սրբութեան, անթիւ եւ անհամար օրինակներ կ՚ցոյց տուած ոչ միայն մեր անցեալի պատմութեան մէջ, այլեւ նորագոյն ժամանակներու ընթացքին ալ:

Թրքական կեղծ սահմանադրութենէն ասդին, անոնց առջեւ բացուեցաւ, նոր տեսիլքներու, անպարփակ հորիզոնը: Ժողովուրդը, որ մինչեւ այն ատեն, ապրեր էր, անհանդուրժելի պայմաններու տակ, ողբերգութիւն մը ամբողջ՝ ենթակայ ըլլալով տեւական հալածանքներու, կեղեքումներու եւ չարդերու, հեծելով, բռնութեան անարբ չղթաներուն ներքեւ՝ յանկարծ պոռթկալ ուզեց, ալ կը բաւէր ուղխօրէն թաւուած արցունքն ու արիւնը:

Դարերէ ի վեր, իր ընդերքները յօշոտող կսկիծը, չքացած էր այլեւս ու հոգիներուն մէջ, ազատութեան անթեղուած կրակը, յանկարծ արծարծեցաւ, բոցավառելով ու հրդեհելով բոլորտիքը: Նոր սերունդը թրծուած, փորթուդալեաններու, Խրիմեաններու ու հայրենասէր մեծ ու պզտիկ լուսաւորիչներու դաղափարապաշտ կուսակցական դործիչներու ջեղմ չունչին տակ, յանկարծ սթափած իր թմբիրէն՝ աննման խոյանքով մը նետուեցաւ թշնա-

մին դէմ, արձանագրելով ոսկետառ յաղթանակի փայլուն էջ մը, մեր ապագային պատմութեան մէջ:

* * *

Դժնդակ պայքարին ու ստեղծուած փայլուն հերոսամարտին արդիւնքը, մէկ օրուան մէջ կատարուած հրաշք մը չէր: Այլ, տարիներու ընթացքին, ժողովուրդին ստացած մտաւոր ու հայրենասիրական դաստիարակութեան հետեւանքը: Այս սրբազան գործին յաջողութեան նպաստեցին տեղւոյն գլխաւոր կուսակց. վարիչները, հասարակական գործիչներն ու մտաւորականները: Այդ է պատճառը որ ժողովուրդը յանկարծակիի չեկաւ դէպքերու նախօրեակին, այլ պաղարեամբ ու առանց չփոթութեան մատնուելու դիմաղրաւեց զանոնք, զէնքը ձեռքին դիրք գրաւելով թշնամիին դէմ, հոգ չէ թէ նուազ զէնքերով ու ռազմանիւթի սակաւութեամբ. բայց կռուեցաւ – առանց թիզ մը իսկ դիջնելու իր պապենական հողերէն – ձեռքերով ու ակռաներով, աննման խիզախութեամբ, նոր վարդանանցի մը խորհուրդովը:

* * *

Զօրակոչը յայտարարուէր էր: Վանի մէջ դտնուող թրքական զօրաբաժինը էրզրում անցաւ: Քաղաքը մնացին երկրապահ դինուորներ, ոստիկաններ ու միլիսներու յատուկ ջոկատներ:

Զօրահաւաքին պատասխանած էին նաեւ հայերը՝ իրբեւ երկրին բնիկները, որոնք մտան չարքերուն մէջ: Դժբախտաբար սակայն ոճրագործ թուրք կառավարութիւնը, բանուորական վաշտեր կազմեց անոնցմէ, որոնք քիչ յետոյ բնաջինջ ըրաւ, դնդացիրներու համազարկերուն տակ: Հօթը չուտով տարածուեցաւ քաղաքին մէջ ու ոչ ոք այլեւս դնաց իր դինուորական պարտականութիւնը ընելու համար, այլ՝ բոլորն ալ պահուեցան յարմար թաքստոցներու մէջ, սպասելով վոխ վրէժի ու հատուցման ժամը, իրենց դժբախտ ընկերներուն արիւնոտ դատը լուծելու համար:

Բոլոր ժողովուրդը, հակառակ սաստիկ ընդվզած ըլլալուն, դինուորական խիստ կարգապահութիւնով կանսար Սրամի ու Վռամեանի կոչերուն. լուռ ու չրջահայեաց չէր ուզեր, դիդուութիւններու առիթ տալ ու նախաձեռնարկ ըլլալ, սկսուելիք կռիւներուն ու պայթելիք վոթորիկին:

Մինչ այդ, տեղւոյն նահանգապետը, Թահսին Պէյ, էրզրում վոխադրուեցաւ ու անոր վոխարինեց Ճէվտէթ Պէյ կոչուած հրէշը: Այս վերջինը, Պաշկալէյէն կու գար ու թուրք բանակին կրած պարտութիւններուն հետեւանքով, սոսկալիօրէն կ'ատէր հայերուն: Տեսեր ու լսեր էր ռուս բանակի մէջ ծառայող հայ զօրավարներուն ու դինուորականներու մասին: Լսեր էր կովկասահայ կամաւորներուն համբաւը ու անոնց սխրագործութիւնները, անխտիր բոլոր կողմերը: Իր հոդիին մէջ մթերուած թոյնը դուրս թափելու առիթ մը կը փնտռէր: Եւ այդ առիթը չուշացաւ: Իր վան հասնելէն անմիջապէս յետոյ, իր մօտ կանչեց Վռամեանը ու անկէ պահանջեց, որպէսզի հայ

յեղափոխականներու գործունէութեան առնձ մը դրուի, մանաւանդ մերձակայ շրջաններուն մէջ, ուր խլրտումներ սկսեր էին հայոց կողմէ: Կը պահանջէր նաեւ վիճաստական հայ պինուորներու յանձնումը:

Վանեցիք լսելէ յետոյ զաղտնի ճամբաններով հասած բոթը, թէ պինուրազրուած հայ երիտասարդութիւնը կոտորուեր էր զաւաճանօրէն, ոչ միայն չանսաց անոր հրամաններուն, այլեւ ձեռք առաւ նախազգուշական արտակարզ միջոցներ: Իրը հակազդեցութիւն ձէվտէթ Պէյ, իր դիւային միտքով զարբնեց ոճիրը: Հրամայեց իր պինուորական ուժերուն, որպէսզի հայոց տուները խուզարկութիւններ կատարեն, վիճաստականներ գտնելու պատրուակով: Օտար դեսպանատուներու եւ կրօնական առաքելութեանց չէնքերուն մէջ հաստատուց յիսունական հոգիէ բաղկացած պինուորական ջոկատներ... իրրեւ թէ հայ յեղափոխականներու չահատակութիւններէն զերծ պահելու համար զանոնք. բայց իրականին մէջ, այդ չէնքերուն մէջ,– որոնք հայկական թաղերու մէջ կը զտնուէին,– մտադիր էր ունենալ յառաջապահ ուժեր, որոնք հետապային, լինչպէս որ դէպքերը ցոյց տուին՝ բաւական նեղութիւն պատճառեցին լինքնապաչտպանութեան դիմող հայ մարտիկներուն:

* * *

Արեւելեան ճակատին վրայ ռուսերը կը յառաջանային: Հոկտեմբեր 19-ին, մտեր էին սահմաններէն ներս ու ամիս մը յետոյ, յաղթական բանակին մէկ թեւը, հչտամանատարութեամբ զօրավար Չերնոզուպովի, ճեղքելով պարսկական Ատրպատականը, գրաւեր էր Պաչկալէի, Ալաչկերտի ու Արճակի շրջանները: Հայ ժողովուրդի հերոս զաւակը Անդրանիկ, իր կամաւորական պունդով, հասեր էր Վանէն 35 քլմ. զտնուող՝ Մօլլա Հասան գիւղը:

Ամիս մը յետոյ, Դեկտեմբերի կէսին, Թրքական բանակը հակայարձակումի անցաւ, բռնելով Սարըղամիշի ուղղութիւնը: Ռուս բանակը, յետախաղացի իր այս չարժումով ստիպեր էր, որպէսզի Բասենի, Պայազիտի Պաչքալէի հայութիւնը թիւով 33 հազար, լքէ իր բնակավայրերը ու հեռանայ, ապաստան փնտռելով Ուրմիոյ, Սալմաստի շրջաններուն եւ Կարսի ու Արարատեան դաշտին մէջ:

Նահանջը լաւ ստիպ մը եղաւ, ձէվտէթ փաչային, որպէսզի խրախուսուած նոր ոճիրներ զործէ հայութեան դլխուն: «Պայտար»(*) ձէվտէթ սաստկացուց իր հետապնդումները կասկածելիներու դէմ. դաւով սպաննել տուաւ Իչխանն ու Վռամեանը: Առաջինը ձէվտէթ Պէյի խորհուրդով կազմուած առաքելութիւնը կը դլխաւորէր, ծուղակի մէջ լինկաւ Չերճ գիւղին մէջ, իջեւանելով քիւրտ Ռաչիտի բնակարանը: Ձէվտէթի լարած թակարդին մէջ լինկաւ նմանապէս Վռամեան, որ քաղաքավարօրէն իր մօտ հրաւիրուելով ձերբակալուեցաւ ու անյայտ եղաւ:

(*) Այսպէս կը կոչուէր նախապէս, հայ յեղափոխականներուն ապաստան տուող հայ գիւղացիներ պայտած ըլլալուն համար:

Այս դէպքերը բաւական էին, որպէսզի հրահրէին կիրքերը ու կռիւը սկսէր...:

* * *

1915 Ապրիլ 7/20ի արշալոյսն էր, երբ Այգեստանի խրամներուն մէջ գտնուող Թուրք զինուորներ, յարձակեցան Շուշանց գիւղէն քաղաք իջնող հայ գեղջկուհիներուն վրայ ու առեւանգեցին զանոնք: Քաջարի վանեցիք դուրս նետուելով հանդիպակաց հայկական խրամներէն սպաննեցին առեւանգիչ զինուոր մը: Փոխարէնը՝ Թրքական դիրքերէն սկսաւ համազարկը, որուն զոհ գացին Վանի հերոսամարտին առաջին հերոսները՝ Եղիա Նախշունեան եւ Յակոբ Տուրգեան:

* * *

Միամսեայ դոյամարտի տեւողութեան՝ քաղաքը, բաժնուած էր ռազմական երկու գօտիներու, Այգեստան՝ իր քսան հազար հայերով եւ Քաղաքամէջը՝ երկու հազար հինգ հարիւր անձերով: Հակառակ թշնամիին ունեցած կանոնաւոր բանակին, գերակշիռ ուժերուն ու ամէն տիպի զէնքերուն, դնդացիրներուն, թնդանօթներուն եւ առատ ռազմանիւթին՝ վանեցիք քաջաբար կռուեցան աննման խոյանքով, բոլորը միահամուռ ու միակամ ոգւով, կատարեալ կարգապահութիւնով մը, որ նախանձը պիտի շարժէր մեծ ազգերու բանակներուն: Ու եղաւ օր մըն ալ, յաղթանակի եւ ուրախութեան, երբ նոյնիսկ վանեցի հերոսներու կողմէ վար առնուեցաւ ծածանող մահիկը, անոր տեղ կախելով վրան կարմիր խաչով մը սպիտակ դրօշը – խորհրդանիշը հայ ռազմիկներուն:

Երբ արիարանց ժողովուրդը ու քաջ մարտիկները, սկիզբի թերահաւատութեան ու երկիւղի կնճիռները թօթափելէ ու կրակի մկրտութիւնը ընդունելէ վերջ, հերոսաբար կռուեցաւ, թէ խրամներուն մէջ, թշնամիին դէմ, ճակատաբաց եւ թիկունքը, ռազմանիւթի հայթայթման ու պարենաւորման նպաստելով: Չի պակսեցան նաեւ ռազմական բանբերները, պատանի սուրհանդակներ ու կին հերոսուհիներ:

Իսկ վարժապետանոցի նուագախումբը, կռիւներու բոլոր տեւողութեան իր նուագածութեամբ, ոչ միայն խանդավառեց կռուողները ոգեւորութիւն ստեղծելով, այլեւ՝ ժողովուրդին կորովը բարձր բռնեց իր խանդավառ եղանակներով («Մեր Հայրենիք», «Մարսէյեզ», Հելվետական մարշը եւայլն):

Կռուողներու կողքին ու նոյնքան նուիրումով եւ անձնազոհութեամբ փայլեցան նաեւ հնարագէտ ու ճարտար զինագործները, գլխաւորութեամբ զինուորական գործերու վարիչ՝ պուլկարացի Գրիգորի, ոսկերիչ վանեցիներու, Փրոֆ. Միքայէլ Մինասեանի, շինուեցաւ ծխաւոր ու անծուխ վառօդ, գործածուած փամփուշտներու «քափսիւլները» հաւաքուելով բերուեցան անոնց, որպէսզի լեցնեն ու նորէն ղրկուին քաջ կռուողներուն: Հայ վարպետներու ձեռքով շինուեցան նաեւ «Պէրտան» եւ «Սիւրմալի» հրացաններ. նո-

լոգուեցան «Զաչխանէ», «Զախմախլի» ու «Մանլիխեր» զէնքեր, որոնք հըրահրուած կռիւին թափը – հակառակ ռազմանիւթի անբաւականութեան – չի կասեցուցին:

* * *

Պէտք չէ ուրանալ նաեւ, անձնազոհ վարպետ քանքաններուն կատարած աքանչելի գործերը:

Անոնք էին որ, ստորերկրեայ խրամներ փորելու աշխատանքները տապին ու հերոսական ճիգերով չատ մը թշնամի դիրքեր ականելու եւ քանդելու նպաստեցին, ինչպէս «Համուտ Աղա»յի զօրանոցը եւ այլ թշնամի ռազմադիրքեր: Ոչ նուազ կարեւոր եղաւ նաեւ «հրձիգ»ներու խիզախութիւնները: Օրինակ՝ դատարանի չէնքը հրդեհեց տասնըվեց տարեկան պատանի մը, Աբրամ Կապարուկեան եւ կարծես ատիկա բաւական չըլլար տակաւին, կրակի տուաւ նաեւ Թէրզիպաշեան խանը, ուր կը գտնուէին՝ Ռէժիի, Պանք Օթթոման, վոստ–հեռագրական, հանրային պարտուց եւ առողջապահական վարչութիւններուն դրասենեակները: Այս հերոս պատանին մեծագոյն սխրագործութիւնը եղաւ զինարան–պահեստի մթերանոցին հրկիզումը: Խմբապետ Յարոյի գլխաւորութեամբ մարտիկներու խումբը մը գիշերային յարձակումով մը հասեր էր օր մը առաջ այրած ոստիկանատան վլատակներուն մէջ, ուրկէ հսկայ դժուարութիւններով, պատանի կապարուկեան առաջ նետուեցաւ ու յաջողեցաւ մօտենալ զինարանի չէնքին, քարիւղ սրսկել ու բոցերու ճարակ ընել զայն, աննման խիզախութեամբ մը, որ գուցէ իրմէ աւելի մեծերը, չափահաս կռուողները պիտի չյանդգնէին ընել:

Օտարի օգնութիւնից մեզ շատ չկայ: Դժբախտ է այն ազգը եւ միշտ դըժբախտ կը մնայ, որ օտարի օգնութեան կարօտ կը լինի: Օտարի օգնութիւնը նմանն է մի նեցուկի, որ հէնց որ ետ քաշեցիր, դարձեալ ցած կ'ընկնի նրա վրայ յենուած առարկան:

ՐԱՓՓԻ

* * *

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՏԻԱԼ· առանց այդ երկուռեակ ըմբռնումներուն՝ ազգ մը միշտ ենթակայ է անկումներու եւ դառն յուսախաբութեանց: Մէկով միշտ կեանքին շփումը կ'ունենանք, միւսով մեր՝ աչքերը հեռացող աստղին կը յառեցնք:

ՍԱՐԳԻՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

ՀԵՐՈՍԱԿԱՆԸ՝ ՇԵՇՏԵԼ, ԸՆԴԳԾԵԼ

Թուրքը հայութեան բնաջնջումի քաղաքականութիւնը որդեգրեց եւ հեռուզականօրէն սկսաւ գործադրութեան շուրջ ութսուն տարիներէ ի վեր, երբ Օսմանեան կայսրութեան քայքայման յառաջընթացը արագացաւ, պալքանեան երկիրներու ազատագրութեամբ: Այդ թուականներէն անոնք սկսան նայիլ դէպի Արեւելք, դէպի իրենց մեկնակէտը՝ կեդրոնական Ասիա, ուր կը չարունակեն ապրիլ մեծ թիւով թուրք–մոնղոլ ցեղակիցներ: Եւրոպայէն դըրեթէ արտաքսուած, անոնք իրենց ապագան Արեւելքի մէջ կը տեսնեն: Պատահականութեան արդիւնք մը չէ այն, որ Ա. մեծ պատերազմէն ջախջախուած դուրս եկող Օսմանեան կայսրութեան չարպարար ղեկավարները, որոնք Պերլին ապաստանած էին, իրենց անմիջական եւ դլխաւոր մտահոգութիւնը ըրին Խորհրդային Միութեան հետ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակելը, Քեմալին աջակցելու եւ Անդրկասպեան երկիրներու թուրք–թաթար ցեղերը կազմակերպելու կանխամտածումով: Ռուսները անդրադարձան որ թուրքերը անջատողական ձգտումներ արթնցնելու նպատակով կը մտնեն Անդրկասպեան երկիրները եւ մեծ չարդարար ինվերը, որ այդ չրջանները կը դեղերէր, սպաննեցին:

Հայկինչ քաղաքականութեան առաջին արտայայտութիւնը եղան 1895 – 1896 թուականներուն զանդուածային չարդերը, որոնց եօթանասնամեակը կը զուգադիպի Յիսնամեակին:

Ահա այդ օրերէն ամբողջ աշխարհ կը լսէ հայկական չարդերու մասին, այն աստիճա՛ն, որ տակաւ Հայ անունը դարձաւ հոմանիշ չարդուողի:

Արդար չէ, պատմականօրէն ճիշդ չէ այս սխալ եւ վնասակար քարոզչութիւնը: Հայ մարդու արժանապատուութիւնը խոցող եւ ստորակայութեան դգացումը զարգացնող թիւր ու սխալ մտայնութիւնները անհրաժեշտ է արմատախիլ ընել: Եւ ասիկա կ'ըլլայ եղեռնի չրջանի բոլոր իրադարձութիւնները առարկայօրէն քննելով: ուսումնասիրելով եւ աշխարհին ներկայացնելով բացարձակ ճշմարտութիւնը:

Յատկապէս հերոսամարտերու պատմութիւնը խոպան, չմշակուած դեաին մնաց: Աշխարհ գրեթէ ոչինչ պիտի դիտնար հայ հերոսական ոգիի մեծութեան մասին, եթէ տաղանդաւոր դրիչ մը Ֆրանց Վերֆել, Մուսա Լերան դիւցազնամարտը վէպով մը չտար եւ վանի հերոսամարտը՝ Վիքթոր Կարտօն (Վահրամ Կաքաւեան) իր Ֆրանսերէն ծանօթ վէպերով:

Ստորեւ կու տանք հերոսամարտերու ցանկը, ժամանակագրական կարգով, ինչպէս արձանագրած է Կարօ Սասունի իր «Ապրիլեան եղեռնը Քննական Ակնոցով» աշխատութեան մէջ: Ասոնց վրայ աւելցնելու է Եողղատի, Ֆընտըճագի ոգորումները, ինչպէս նաեւ Հաճընի, Այնթապի եւ Մարաչի հերոսամարտերը:

Յիսնամեակի առթիւ կ'արժէր օր մըն ալ նուիրել այս հերոսամարտերուն, հանուր աշխարհին ծանօթացնելու համար հայուն հերոսական աննկուն ոգին եւ թշնամիին նենգ ու խարդախ նկարագիրը:

1.— 1915ի Մարտի վերջերը Սասունը կը շրջապատուի Թրքական զօրքերէն եւ քրտական աշիրէթներէն: Սասուն կը բարձրանան Մուշէն եւ Դաշտէն չարք մը կառուղներ եւ ղեկավարներ, փոխանակ բանտ մտնելու: Սասունը կը պիմադրէ: Ու այդ օրերէն կռիւները կը ծաւալին ամբողջ Տարօնի շրջանին մէջ, անհաւասար պատերազմ մը, որ կը տեւէր հօթը ամիս: Մշոյ դաշտի ժողովրդի մեծ մասը այրեցաւ մարագներուն մէջ միայն Յուլիս 20ին: Մուշ քաղաքը չորս օրուան հերոսամարտէն յետոյ, Յուլիս 23ին մնաց փլատակներուն տակ: Սասունը պարտուեցաւ Օդոստոսի վերջերը: Ու անկէ յետոյ ցերուած խումբերը կռիւը չարունակեցին Քանի եւ Սասունի լեռներուն վրայ, եւ Ս. Կարապետի անտառներուն մէջ: Երբ Վանի դրաւումէն (Մայիս 5) յետոյ, մօտ երեք ամսուան ընթացքին՝ ռուսական զօրքերն ու հայ կամաւորները կարենային իջնել Մշոյ դաշտը, գոնէ Յուլիս 20էն առաջ, Տարօնի 120 հազար ժողովուրդը առանց կորուստի պիտի ազատուէր: Վարդենիսի շրջանի չորս-հինգ գիւղերը միայն ազատուեցաւ Դատուանէն առաջացող ռուսական յառաջապահներուն հետ նահանջելով:

2.— Վանի Շատախը անձնատուութիւնը կը մերժէր եւ պէնքի կը դիմէր Ապրիլ 3–16ին: Երկու ամիս կը չարունակէր իր դոյամարտը, մինչեւ որ Վանը կ'ազատուէր, ու կամաւորները կը յառաջանային մինչեւ Շատախ:

3.— Վանը կը դիմէր ամենաիայլուն ինքնապաշտպանութեան մը Ապրիլ 6–19ին եւ մէկ ամսուան հերոսամարտէն յետոյ, յաղթական կը հանդիսանար, զրկախառնուելով կամաւորական զունդերուն հետ: Վանի նահանգէն կ'ազատուէին մօտ հարիւր տասը հազար Հայեր:

4.— Խնուսի շրջանի չորք մը գիւղեր պէնքի դիմեցին եւ քառասուն օր կռուելէ յետոյ, մօտ չորս հազար ժողովուրդով անցան Մանազկերտ, ուր ռուսական բանակները հասած էին արդէն:

5.— Յունիսին տեղի ունեցաւ Շապին-Գարահիսարի հերոսամարտը, որ օրինակելի է իր ժողովրդական խիզախ ցնցումովը:

6.— Սուէտիոյ դեղեցիկ դիմադրութիւնը, որ պատահական, բայց բաւական օժանդակութիւնը ստացաւ ֆրանսական նաւերուն եւ մօտ հինգ հազար Հայերու ազատման պատճառ դարձաւ:

7.— Ուրֆայի աննման դիմադրութիւնը, վերջին պահուն, Սեպտեմբեր 2ին, որ տեւեց ամբողջ մէկ ամիս, մեծ կորուստներ պատճառելով թշնամուն: Հայ երկսեռ կռուողները մինչեւ վերջին դնդակը կռուեցան եւ ինկան փլատակներուն մէջ: Ուրֆայի հերոսական եւ մխիթարական ժամանակ եղեռնական կռիւը, փոքր չափով մը կը յիշեցնէ Յունաստանի Միսոլոնկիին:

Առնչմէ զատ, կարելի է յիշատակել Մուրատի խումբին դիմադրութիւնները ու արկածալից փախուստը Սեւ Ծովի վրայէն, դէպի Բաթում: Ինչպէս նաեւ Տիգրանակերտցիներու դիմադրութիւնը, քաղաքի տանիքներուն վրայ, որ ամիսներ տեւած է: Անշուշտ փոքրիկ խմբական կամ անհատական դիմադրութիւններ ալ պատահած են, որոնք չեն արձանագրուած, կամ առանց վկայի բռնկած ու մարած են:

Մ Ա Հ Ո Ւ Ա Ն

Ո՛վ մահ, բարեկա՛մ,
Ցուսավրէպ, անոյժ, անկամ՝
Կարօտդ ունիմ, եկ
Փշրէ՛ կեանքս անդեկ...
Երազկոտ հոգիս, հոգիս յուսավար,
Ինկա՛ւ իր բարձրութենէն վար,
Եւ արիւնլուայ՝
Ան չատո՛նց կու լայ...
Համբոյրներուվդ դառնանոյշ,
Եկ, քնացո՛ւր զայն... Մնացիր իսկ ուշ...

Մի՛ հարցներ թէ ո՛վ ունիմ ետիս,
Մոռացումը տուր դուն իմ կեանք–վշտիս,
Սրտիս վայրիայած էակներն անգին,
Զեն հասկնար իմ հոգին,
Քանի որ
Զգտումներս բոլոր
Անյարութիւն մահացան,
Աճիւններն իսկ հողմերուն ցիր–ցան՝
Պէտք է գամ քեզ հետ.
Ինչո՞ւ նայիմ դէպի ետ...

Խոնջա՛ծ, չա՛տ եմ խոնջած ա՛լ,
Մահանալ, ես չէ՛ ան ա՛լ
Կ'ըղձամ չունչովդ, ո՛վ մահ.
Տա՛ր զիս, հիմա՛,
Քու խորհրդաւոր աշխարհդ տար զիս,
Ուր պիտ՝ իմ վզիս,
Զփաթթուի, աներկբայ,
Սեւ օձը վշտի. չէ՞, սառնանո՛յշ մահ...

Ի՞նչ, կը ծիծաղի՞ս տրտմօրէն,
Անդի՞ն ալ կան ղգացումներն անօրէն,
Մոռացումը, ամենաբոյժ բալասան,
Զունենա՞մ պիտի իմ հոգիիս սաւան.
Սէրն անսանձ, անդեկ,
Զոհեր հէգ

Կը խլէ՞ այնտեղ,
Ուր պիտի թաղուի դժբախտ սէրս անդեղ...
Զխօսի՞ս, ո՛վ մահ,
Ահա
Սառ չրթներովդ սոսկ տարտամօրէն
Կը ժպտի՞ս նորէն...

Տա՛ր զիս, հիւանդ, անոյժ անկամ՝
Ամէն օր հոս կը խաչուիմ բիւր անգամ.
Մտածումներս չատ կը նկարտին
Բարձրը, զիս գետնէ գետին
Զարկաւ բախտն հեգնող:
Ես՝ հիւանդ, անոյժ, անկամ, ով մահ, թող
Գութի առարկայ
Զըլլամ ա՛լ, անոյշ մահ,
Ու թշուառութիւնս չտեսնեն թող ա՛լ
Անոնք, որ իմ հպարտ հոգիս անցեալ,
Խեղ, հպարտ եսս ճանչցան՝
Մինչ այժմ նկուն, անխօս է ան, անձայն...

Տա՛ր զիս, հոս մնա՛լ, ինչպէ՛ս,
Ինչպէ՛ս ապրիմ ես
Այս կեանքս անշուք թշուառ,
Երբ յոյսի ջահերս՝ երազներով վառ՝
Մէկիկ մէկիկ մահացա՛ն, մահացա՛ն...
Կարօտութիւնս ալ անզգայ աքցան,
Կը խածնէ հոգիս...
Համբո՛յրդ, ո՛վ մահ, համբո՛յրդ կեանքիս...

Պէյրութ, 17–9–23 ԽԱՉԻԿ

ԵՂԵՐԱԲԱԽՏ ՊԱՏԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԽԱՉԻԿ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Մեծ եղեռնի անհամար զոհերը ոդեկոչելու, սգալու ատեն ընդհանրապէս չենք անդրադառնար թանկագին կորուստներու, զորս ունեցանք իբր հետեւանք ահաւոր սպանդին եւ բռնագաղթին: Փրկուած տասնեակ հազարաւոր որբերու որբանոցային եւ յետ որբանոցային կեանքը յաճախ ողբերգութեանց չարան մը եղած է, որոնց պատմութիւնը չգրուեցաւ, եւ հաւանաբար չգրուի այլեւս: Մանաւանդ ստեղծագործական կարողութիւններով օժտուած պատանիներու հոգեկան տուայտանքն ու տաղնապը իրենց արտայայտութիւնը գրեթէ չունեցան: Տաղնապ ու անդոհանք՝ բիրտ ու դաժան աշխարհի մը մէջ, իրենց հոգեկան խոյանքներուն սանձուիլը, բարձրաթռիչ բաղձանքներուն, երազներուն ջախջախուիլը նախզգալով եւ թշուառութեանց, հիւանդութեանց անողոք ծանրութիւնը իրենց վտիտ ուսերուն զգալով...

Օժտուած, այլ անծանօթ մնացած մատղաշ, դիւրազգած պատանիներու մէկ հարազատ ներկայացուցիչը կարելի է նկատել ԽԱՉԻԿԸ, «Սքանչելի Խաչիկ»ը, ինչպէս զայն կը կոչէ որբանոցին մէջ զայն ճանչցող եւ ներկայիս Պարսկաստան բնակող Տիկին մը:

Բարեբար Պր. Պօղոս եւ Տիկ. Սիրանոյշ Աբգումանեան–Մեծաւորեանի երէց եղբայրը՝ Խաչիկ Պէյրութի որբանոցի աչքառու, յառաջադէմ աշակերտ մը եղած է, ծանօթ իր հպարտ, «խեո» եւ ըմբոստ անհատականութեամբ: Բանաստեղծական անկեղծ ապրումով զրի առնուած իր ոտանաւորներու տետրակէն ընդօրինակելով կու տանք «Մահուան» ուղղուած սարսռազդեցիկ իր բանաստեղծութիւնը, ուր 19ամեայ պատանին կը վիճտէ, անձկութեամբ, մահուան համբոյրը «դառնանոյշ», կը պաղատի թախանձագին որ մահը զայ դինք փրկելու՝ «Գութի առարկայ» ըլլալու հոգեկան տառապանքէն...

Մահը սակայն կը յամենայ եւ թոքերու հիւանդութեամբ տառապող պատանին ինք կ'երթայ հաստատաքայլ դէպի «Մահ Բարեկամ»ը, անոր համբոյրը որոնելով Միջերկրականի կապոյտ ալիքներուն մէջ...

Համատարած սուգի, կսկիծի զգացումները մասամբ կը թեթեւնան, մտածելով որ Խաչիկ իր բախտակիցներուն մէջ մխակն է, որուն յիշատակը կը փրկուի «Մահուան» ուղղուած իր բանաստեղծութեամբ, մանաւանդ իր բարեգործ հարազատներուն հոյակապ բարերարութեամբ՝ կառուցում «ԱՐՄԵՆԻԱ» դպրոցին, որ կոչուած է փառաւորելու ոչ միայն Աբգումանեան գերդաստանի անունը, այլ՝ համայն հայութիւնը: Իսկ ԽԱՉԻԿ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ կոչումով համահայկական ձեռնարկի մը հնարաւորութիւնը մեզի համար կը մնայ մօտիկ ապագային իրականալի բաղձանք մը, որուն համար Աբգումանեաններուն կը մաղթենք կատարեալ առողջութիւն եւ յաջողութիւններ լիուլի:

«Ն.»

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ՏԽՐԱՀՈՉԱԿ ՄԱՏՆԻՉՆԵՐ...

Ընդհանրացած կարծիքի մը համաձայն մատնիչներու, թշնամիին դործակալ դարձած վատասերածներու թիւը մեր մէջ մեծ եղած է: Նախորդ թիւով մեր տուած քանի մը տեղեկութիւնները, հայ դաւաճաններու մասին, ո՛մանց մէջ հոդեկան բեկում առաջացուցած են, եւ քանի մը ընթերցողներ սրտմտութեամբ մեղի արտայայտուեցան այս ուղղութեամբ:

Սակայն այս երեւոյթը միայն մեղի յատուկ չէ: Ընդհանրապէս ստրկութիւն, հալածանք, բռնութիւն ճանչցած բոլոր հաւաքականութիւններու ծոցէն կը ծնին նկարագրով թոյլ, ապահ եւ վտառասէր էակներ, որոնք ինչ ինչ պայմաններու բերումով կը դառնան դործակալներ, մատնիչներ, չարիք դառնալով իրենց պատկանած հաւաքականութեան:

Վարշաւայի 1943ի հրէական ըմբոստութեան նախօրէին, հրեաները իրը կանխազդուշութիւն ահաբեկումի ենթարկեցին հինդ վատասերածներ, ո՛րոնք կը ծառայէին նացիներու, իբր լրատու, մատնիչ:

* * *

Ուրիչ թիւր մատնութեան մը մասին եւս կ'արժէ երկու խօսք ընել: Երբ կը խօսուի տարադրութիւններու մասին, ո՛մանք հայոց համակերպումը, աքսորի կառավարական հրահանդին, կը դտնեն պախառակելի, այպանելի: Այսպէս մտածել կը նշանակէ չճանչնալ մարդկային հոդեբանութիւնը եւ մանաւանդ այն ծանր, տաժանելի պայմանները, զորս ստեղծած էր մոնղոլական երկերեսանի նենդութիւնն ու ծածկամտութիւնը դարերով զէնք կրելու իրաւունքէն զրկուած եւ անզէն հայութեան համար: Կը մոռցուի նոյնպէս այն պարագան, որ զէնք բռնելու ընդունակ երիտասարդութեան մեծ մասը զինուորագրուած էր:

Ցետոյ մարդ միշտ հակամէտ է յոյսին ապաւինելու եւ չարիքի հաւանականութեան չհաւատալու: Մանաւանդ պարզ ժողովուրդը, որ չատ տարտամ դաղափար մը ունէր հայ–թրքական հակամարտութեան բուն էութեան մասին: Թող որ հայ մտաւորականութիւնն իսկ թափանցած չէր թուրք ղեկավարութեան ոճրածին ահեղ խորհուրդին: Այս պայմաններու մէջ, անկազմակերպ, անդլուխ ժողովուրդին կը մնար համակերպիլ, եւ քալել անորոշ ուղղութեամբ, յոյսով, որ «Աստուած մեծ է», «Աստուած կ'ողորմի»: Տկար եւ անճար հաւաքականութիւններու հոդեբանութիւնը ընդհանրապէս այս է:

Մօտաւորապէս միեւնոյնը պատահեցաւ Վարշաւայի հրեաներուն: Շուրջ հինդ հարիւր հազար հրեաներ համախմբուած էին Վարշաւայի կեթթոյին մէջ: Գերմանացիներ զանոնք հոն մեկուսացուցած էին, եւ զանազան խարկանքներով մաս առ մաս կը տանէին եւ կ'ոչնչացնէին: Հրեայ ղեկավարութիւնը կը զդար որ բնաջնջումի կ'ենթարկուէին, սակայն, ժողովուրդը կը

խաբուէր նացիներու սուտերէն եւ առանց ընդդիմութեան կ'ենթարկուէր աշխատանքի երթալու կառավարական հրահանգին, ու կ'երթար դէպի բնաջնջումի կայանները...

Շուրջ չորս հարիւր հազար հրեայ բնաջնջուելէն յետոյ, երբ բացայայտ եղաւ որ փրկութիւն չկար, որ անխուսափելի էր մահը, մնացեալ հրեաները ըմբոստութեան դրօշը պարզեցին 1943ի Ապրիլ 19ին, եւ կերտուեցաւ Վարշաւայի դէւցազնական ըմբոստութիւնը, զոր հրեաներ ամէն տարի կը յիշեն համամաշխարհային տարողութեամբ ձեռնարկներ կազմակերպելով:

Այս ըմբոստութեան 20րդ տարեդարձին առիթ, ողբացեալ Նախագահ Ֆրենքլի հրապարակաւ կոչ ըրաւ բոլոր ամերիկացիներուն, մասնակցիլ կազմակերպուած ձեռնարկներուն եւ խոնարհիլ մարդկային արժանապատուութեան եւ ազատութեան համար մարտնչող եւ ինկող հրեաներու յիշատակին առջեւ:

Այսպէս են հրեաները. նախ իրենք պատչաճօրէն կը յարգեն իրենց հերոսներն ու ու նահատակները, ապա յարգել կու տան նաեւ օտարներու:

Վ.

Մարդու հոգու մէջ հանգչող հին գազանը տակաւին աւր ժանիքներ ունի արդարութիւն եւ իրաւունք բզմտելու համար. իսկ հասարակական խաւար խղճմտանքը կարօտ է թէկուզ մի հատիկ ցոլքի՝ բռնութեան դէմ ծառանալու համար:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Ուր որ լճացում կը տիրէ ծաղիկ չի բուսնիր:

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Եթէ մեզի կ'իյնայ միշտ եւ ամէն տեղ յիշեցնել «կանչէ կռունկ»ը այդ չի նշանակեր թէ մեր ջիղերը պիտի թմրին միայն երգելով եւ հառաչելով եւ յետոյ հեռաւոր սուրբերու կամ հրաշքներու սպասելով:

Փորձենք երգը վերածել իր բուն իմաստին.

կանչէ՛ կռունկ, կանչէ, քանի դարուն է.

Ա՛հ, հաւատալ, գործել: Գործե՛լ, բանի գարուն է: Վաղը շատ ուշ մըլնայած կ'ըլլանք:

Եւ ատոր համար ալ, աւելի ու աւելի մօտենալ տսրագիր բազմութիւններուն: Դառնալ աւելի խանդավառ ու վճռական:

Ու կազմակերպուիլ, կազմակերպուիլ: Բոլոր ճակատներու վրայ:

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Յ· Թ· ՀԻՆԴԼԵԱՆ ԵՒ ԻՐ «ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ»Ը

Հանդէսի մը սուղ էջերուն մէջ, կարելի չէ ամփոփել դաստիարակ եւ «Նոր Դպրոց»ի հիմնադիր Յ·Թ·Հինդլեանի կեանքն ու գործունէութիւնը։Զինքը ճանչնալու համար, նախ պէտք է կարդալ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Յ· Թ· ՀԻՆԴԼԵԱՆԻ (Իսթանպուլ – 1946) հատորը որ լոյս տեսած է իր 64 տարուան կրթական գործունէութիւնը (1882–1946) բարոյապէս վարձատրող յոբելեանական տարի (Կիպրոս, յետոյ Իսթանպուլ եւ Գահիրէ նոյն օրը, զարմանալի զուգադիպութեամբ մը)։ Սոյն դրքին մէջ կը գտնենք իր ինքնակենսագրութիւնը եւ զինքը մօտէն ճանչցող ու վայելող նախկին սան, պաշտօնակից եւ բարեկամ կարող դրիչներու դիտակից տողերը։

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ իբր լրացուցիչ, պէտք է կարդալ նաեւ Յ· Թ· ՀԻՆԴԼԵԱՆ – 1866–1950 Յիշատակարան – հատորը որ համազգային մեծարանքի արտայայտութիւն մըն է իր մահուան առթիւ։

Յովհաննէս Թ. (Թովմաս) Հինդլեան ծնած է 1866ին Սկիւտար, Իսթանպուլ։ 1882ին Պէյօղլեան վարժարանէն վկայուած է, ըլլալով հայերէնի, ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի մէջ դասարանին ամենէն յառաջադէմ աշակերտներէն մին։ Նոյն տարին իսկ Պէշիկթաշի Մաքրուհեան վարժարանին մէջ (տասնըվեց տարեկանին) իբր մնայուն ուսուցիչ գործի կը սկսի։ Մինչեւ 1909 թուականը երբեմն իբր տնօրէն, երբեմն իբր այցելու ուսուցիչ գործած է ազգային վարժարաններու եւ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժուհիներուն մէջ։ Այս միջոցին հրատարակած է նոր մեթոտով ֆրանսերէն ուսուցանելու համար դասագիրքերու չարք մը։ Եղած է նաեւ մանկավարժական նիւթերու չուրջ յօդուածագիր մը եւ հրատարակած ՓՈՒՆՋ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՒԹԵԱՆՑ, ԱՆԿԵՂԾ ԷՋԵՐ եւայլն. հատորները։ Տարեկան մեծ արձակուրդներն ալ Եւրոպա անցընելով, դպրոցավարութեան մասին ուսումնասիրութիւններ կատարել, իրեն համար հաճելի պաշտականութիւն մը սեպած է։

* * *

Յետոյ պէտք է ձեռք առնել ԳՍԱՆ ԵՒ ՀԻՆԳ ՏԱՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔ ՄԸ – Յ· Թ· ՀԻՆԴԼԵԱՆ (Իսթանպուլ – 1934) հատորը, ճանչնալու համար իր «Նոր դպրոց»ը, զոր դաստիարակ Գալուստ Ա· Մալխէեանի ընկերակցութեամբ հիմնած է 1909ին, Իսթանպուլ – Բերա եւ միասին վարած մինչեւ 1934, տասնըհինգ տարի, յետոյ առանձին չարունակելու համար մինչեւ իր մահուան թուականը, 16 Մարտ 1950։ Ինքն է որ կը գրէ այդ դրքին մէջ· «Այդ առեները, «Նոր դաստիարակութիւն»ը, նոր դպրոցը, մանկավարժական ամենէն ակնառու նորութիւններէն էր (Պոլսոյ մէջ անծանօթ, գոնէ պոլսահայերուն) եւ ես, մէկ երկու խանդավառ յօդուածներու նիւթ ըրած էի զայն Բիւզանդիոնի մէջ։

... եթէ մեր «Նոր Դպրոց»ը, իր մանրամասնութեանց մէջ, բոլորովին

պոհացում չէր տար ու չի տար՝ Նոր Դպրոց անունը արդարացնելու համար, սակայն խղճի կատարեալ հանդարտութեամբ կրնամ ըսել թէ նոր դպրոցներու ոգին կը սաւառնի մեր «Նոր Դպրոց»ին վերեւ ու «Նոր Դպրոց»ը կը մխիթարուի սա հաւատքով թէ ոգին կ'ապրեցնէ, իսկ տառը կը սպաննէ:

... «Նոր Դպրոց»ի ընդհանուր կազմակերպութեան մասին խօսելու արդիւ, չեմ կրնար ես ինծի արդիլել մատնանիշ ընել սա կէտը թէ՝ խիստ յաճախ, առանց դիտնալու, դէմ յանդիման իմացողութեամբ (ինթուիտիօն), յղացած ու գործադրած ենք բաներ, զորս յետոյ դիտցած ենք մեծ հաճոյքով թէ ըրած են ուրիշ տեղեր՝ ուրիշներ»:

Ու դիրքը որ պատկերացումն է «Նոր Դպրոց»ի ապրած քսանըհինգ տարիներուն – եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ Ց. Թ. Հինդլեանի – իր 252 էջերով, գործնական մանկավարժութեան իբր դասագիրք կարելի է օգտագործել միշտ:

* * *

Իսկ երբ թղթատենք 50 ՏԱՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔ ՄԸ (Վահէ Թ. Հինդլեան – 1959) հատորը, հոն կը գտնենք հետեւեալ տողերը. «Նոր Դպրոց»ը եղած է Հինդլեանի հոգիին եւ մտքին ծնունդը: Հինդլեան անուցած եւ մեծցուցած է զայն իր ամբողջ խանդովը, իր ամբողջ էութեամբը, մինչեւ իր կեանքին վերջին օրը:

Հինդլեան իր ինքնատիպ եւ յառաջդիմասէր խառնուածքը ի սպառ դրած է «Նոր Դպրոց»ին, զայն հետզհետէ օժտելով – հնարաւոր չափու մէջ – ամէն անգամ ատոնք նկատուէին, նոյն ըրջանին համար, քիչ մը չատ յանդգնութիւն, քիչ մը ոչ չատ հաչտ ընկալեալ դաստիարակչական սովորութիւններուն, եւայլն: Բայց անգամ մը որ ինք, Հինդլեան, մտովի կշռած, թեր ու դէմ պարզանները լաւ մը քննած կատարեալ համոզում գոյացուցած ըլլար ատոնց տալիք օգտակար արդիւնքին, ոչ մէկ ուժ, ոչ մէկ նկատում այլեւս կրնար կասեցնել զանոնք գործնական դետնի վրայ դնելէ:

... Ներկայիս խոր յուզումով կը համակուինք ամէն անգամ որ կը լսենք թէ հին, չատ հին «Նոր Դպրոց»ցիներու կողմէ դպրոցին սա կամ նա սովորութիւնը կամ սկզբունքը կը կիրարկուի տակաւին անվթար կերպով: Ու հիացումով կ'անդրադառնանք թէ որքան խոր ու անջնջելի տպաւորութիւն մը թողած է իր սաներուն վրայ այդ հաւատքով թափուած աշխատանքը որ կեանքի այս խաթարիչ մթնոլորտին մէջն անգամ կրցած է վառ մնալ:

... «Նոր Դպրոց»ին ոգին աններձ պահելու բացարձակ պայմանով, փետրուար 1950ին, հիմնադիր կը նշանակէ իր եղբայրը՝ ատամնաբոյժ Վահէ Հինդլեանը եւ տնօրէնուհի՝ իր ձեռքին տակ պատրաստուած բազմամեայ աջակիցը՝ Գեղանոյշ Թէրզեան»:

* * *

1950–51էն մինչեւ 1964–65 տարեշրջանը, տասնըհինգ տարի, «Նոր Դպրոցը» կարելին ըրած է իր հիմնադիր մեծ դաստիարակ Յովհաննէս Ց. Հինդլեանի չունչը կենդանի պահելու համար իր մէջ:

15 Նոյեմբեր 1959, Կիրակի օր, տօնուած է «Նոր Դպրոց»ի Յիսնամեակը, պատշաճ հանդիսութեամբ մը։

* * *

Նորին Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետը գնահատական կոնդակ մը շնորհած է «Նոր Դպրոց»ի այժմու հիմնադիր Վահէ Թ. Հինդլեանի, դպրոցին Յիսնամեակին առթիւ։

14-1-1962 Կիրակի օր, Պէյօղլուի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած է սոյն սրբատառ Կոնդակի ընթերցումը։

* * *

Ուրախութեամբ կը վերջացնենք այս տողերը, որովհետեւ Յովհաննէս Թ. Հինդլեան եւ իր «Նոր Դպրոց»ին արժանավայել տեղը շնորհուած է արդէն Հայ Մանկավարժութեան Պատմութեան մէջ։

Ղ. ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

ՀՈԳԵՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Սուգի, ողբի, յարգանքի արտայայտութիւններն ու յուշարձաններն իսկ ապարդիւն կը մնան, եթէ Եղեռնին ոգեկոչումը ճշնշէ նախ նո՛ր անկիւնադարձ մը մեր հանրային կեանքէն ներս։

Այո՛, զուր են բոլոր հանդիսութիւններն ու զանազան արտայայտութիւնները, եթէ չգիտնանք միտքն ու հոգին պրկող, դժուա՛ր այլ փրկարար ներքին նիգով մը վերանորոգուիլ հոգեկանով, մեր ազգային ներքին փոխյարաբերութիւններէն վանելով ատելութիւնը, քէնը, կեղծիքն ու անվստահութիւնը։ Արդէն մարդկայնօրէն անըմբռնելի է, որ աննախընթաց աղէտէ մը ճողոպրած ժողովուրդի մը զանազան հատուածներուն միջեւ գոյութիւն ունենայ եղբայրատեցութիւն, թշնամանք, արհամարհանք... Ու մի՞թէ այս հոգեկան վիճակով կատարուած ոգեկոչումները ընդունելի՞ են Նահատակներէն։

Բացարձակապէս ո՛չ։

Նախ գիտնանք իրարու հանդէպ ներողամիտ ըլլալ, իրերհասկացողութեան լայնախոհ ոգիով տոգորուիլ, որմէ յետոյ ներքնապէս խաղաղած, միասնաբար խոնարհինք Անոնց յիշատակին առջեւ, եւ ուխտենք ԿՏԱԿԱՐԱՐԻ մեր վեհ կոչումը արժեցնել կեանքի մէջ։

Հոգեկան այս տրամադրութեամբ պարտաւոր ենք դիմաւորել ամէն տարի լուսապսակ Հերոսներու եւ Նահատակներուն ոգեկոչումի օրը՝ Ապրիլ 24ը, Հայ ժողովուրդի միասնականութիւնը խորհրդանշող, միակամութիւնը նուիրագործող այդ թուականը։

(*Ապրիլեան Հաստատութեան Բ. րդ հաղորդագրութենէն Դեկտ.* 1959)

ՄԻՍԱՔ ԹՈՐԼԱՔԵԱՆԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

ԲԵՀԲՈՒՏ ԽԱՆ ՋԻՎԱՆՇԻՐԻ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄԸ

ՍԵՒ ՁԵՌՔԸ ԿԱՆՑՆԻ ՍԱՀՄԱՆԸ

Սեւ ձեռքը Թրքահայ ժողովուրդի արիւնովը յաղենալէ վերջ իր թաթերը երկնցուց դէպի Ռուսիոյ Հայերը, այս անգամ իրեն գործակից ունենալով կովկասցի մէկ քանի թուրքեր, որոնք ինքզինքնին պատկանած կը յայտարարէին Մուսավաթ կուսակցութեան, որ Իթթիհատի հաշիւն էր թէ պաւակը, չեմ գիտեր: Բայց այս պատարանին առջեւ հաստատուեցան հետեւեալ կէտերը.

Ա.— Մուսավաթը յարաբերութեան մէջ է Իթթիհատ-Թէրաքքը կուսակցութեան հետ եւ կոչուած էր ուժ տալու Իթթիհատի նպատակներուն (ինչպէս վկայեցին Պր. Պայքոֆ եւ բժիշկ Պօղոսեան):

Բ.— Ջիվանշիր մէկն է Մուսավաթի գլխաւոր լիտրներէն՝ Թօփճիպաշէֆէ, Ալի Մարտանպէկի, Մէհմէտ Կոճինակիի, Խանխոյակիի եւ ուրիշներու հետ:

Գ.— Մուսավաթ կատարելապէս որդեգրեց ընդհանուր պատերազմի առեն Իթթիհատի հետեւած քաղաքական ուղղութիւնը՝ Կովկասի մահմետական ազգաբնակչութեան ներշնչելով համաթուրանականութեան եւ համիսլամութեան ոգին, անոր առջեւ պատկերացնելով միութիւն մը՝ ամբողջ աշխարհի իսլամներու մէջ Պոլսէն մինչեւ Չնդկաստան:

ՊԱՔՈՒԻ ՋԱՐԴԵՐԸ

Պատմական հմնափաստ մըն է, հաստատուած մեծ մասամբ այս դատարանին առջեւ բերուած վկայութիւններով թէ Հայաստան, իր անկախութիւնը ձեռք ձգելէն անմիջապէս վերջ, համաձայնութեան կողքին կանգնեցաւ եւ չնայելով որ ինք չրջապատուած էր չորս միլիոն Ատրպէճանցի մահմետականներէ եւ իր դէմ ունէր Ատրպէճանի պինակից թուրք բանակը, քայլ առ քայլ պաշտպանեց Կարս-Պաքու դիծը ութը ամիս չարունակ, մինչեւ 1918 Սեպտեմբեր:

Այս դատարանին առջեւ բերուած փաստերով հաստատուեցաւ, թէ Սեպտեմբերի Պաքուի չարդերէն առաջ էրմէնիքէնտի հայ փախստականներուն մէջ կային Շամախէ եւ ուրիշ տեղերէ Պաքու ապաստանող Հայեր, որոնց մէջ կային հիւանդներ ու վիրաւորներ: Այդ առեն Ջիվանշիր ներքին դործերու նախարար էր «ազդեցիկ եւ կորովի», ինչպէս ըսին իր վկաները: Սեւ ձեռքը, Պաքուի Հայերուն երեւնալէ առաջ, արդէն հնձել սկսեր էր այդ ճամբուն վրայ գտնուող Հայերը:

Սեպտեմբերի Պաքուի չարդերը Ջիվանշիրի նախարարութեան չարդարար քաղաքականութեան լրումը եղան: Այս չարդերը իրենց ահաւոր մեր-

ՎԱԶԳԷՆ Ա· ՎԵՀ· ՀԱՅՐԱՊԵՏՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԱՐՁԱՆԻՆ ԱՌՋԵԻ

(Փետր· 4) իր աջին գաւազանակիր Արսէն վրդ· եւ Միլանոյի ծանօթ ազգայիններէն Պր· Ստեփան Սրապեան:
(Լուսանկարները մեզի ղրկելու ազնուութիւն ունեցաւ Փարիզէն Պր· Գրիգոր Ճոլոյեան, Ֆօթօ "Արաֆս"):

Կեդրոնը՝ Բահանայապետական նուիրակ Վսեմ. կարտինալ Ագաճանեան, ձախէն աջ՝ Ներսէս Ծ. վրդ. Սեթեան, Ամեն. Իգնատիոս Պետրոս ԺԲ. կաթողիկոս կաթողիկէ Հայոց, Յովսէփ Ծ. վրդ. Գափթանեան եւ Վարդան վրդ. Թէֆէեան:

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՒ ԺԻՐԱՅՐ ՕՀԱՆԵԱՆ
Թել Աւիվի ճատրակի Միջազգային մրցումներուն առիթով նկարուած:

Մեծ Նահատակներ

ՎՌԱՄԵԱՆ
(Օննիկ Դերձակեան)

ՄԵԼՔՈՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ
(Հրանդ)

Մեծաւուն Դաստիարակներ

Յ. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ

Վ. Թ. ՀԻՆԴԼԵԱՆ

LOS SOBREVIVIENTES NO OLVIDAN

PAGINA SEIS — Montevideo, Jueves 25 de Febrero de 1965 —

EL PUEBLO ARMENIO CONMEMORA LOS 50 AÑOS DE LA MASACRE DE 1915

Los Armenios no Olvidan

Armenios recuerdan la masacre de abril

Armenia Recuerda a Sus Mártires

PROGRAMANDO LA CONMEMORACION

REUNION Colectividad Armenia

50.o Aniversario de la Masacre del Año 1915

A Medio Siglo de la Masacre Armenia

Փետրուար 24ի մամուլի ասուլիսին արձագանգները ցոլացնող Մոնթէվիտէոյի թերթերու խորագիրները։

կութեամբ այս դատարանին առջեւ պարզուեցան: Բայց նախ խօսինք թէ ո՞վ են ամբաստանող կողմի վկաները:

ՋԻՎԱՆՇԻՐԻ ՎԿԱՆԵՐԸ

Ա.) Բուսթէմպէկոֆ.— Անդամ Մուսավաթի, խմբագրապետ Ազրպէճան թերթի, որ եղած է համաթուրանական քարոզիչ մը:

Այս մարդը պետեղեր է ինքզինքը Հայոց եկեղեցիին մօտիկը, բայց չի կրցաւ ըսել թէ չէնքը որո՞ւ կը պատկանէր, ո՞վ կար վրայի յարկը եւայլն: Մէկ օր մնացեր է Պաքու, եւ հեղինակաւոր կարծիքներ կը համարձակի յայտնել, իբրեւ թէ ճամբորդած է, երբ իրեն հարցում եղաւ, թէ ո՞ւր ճամբորդած է՝ պատասխանեց թէ Գաւրգիւղ: Այսպիսի տղայամիտ պատասխաններ տուողի մը վկայութիւնը կրնա՞յ արժէք ունենալ:

Բ.) Ահմէտ Համամի Քարաքաղտէ.— Նոյնպէս խմբագիր, Մուսավաթի եւ խորհրդարանի անդամ: Խմբագրականներ գրած է, բայց թուականները չի յիշեր թէ իր խմբագրած թերթը ե՞րբ չարաթաթերթ էր եւ ե՞րբ օշաթերթի վերածուեցաւ: Համայնապէտ ալ է. կ'ըսէ թէ Պաքուի մէջ Հայերու ջարդերուն մասին ոչինչ լսած է, բայց կը պնդէ թէ Երեւանի մէջ, ուր ոտք դ.ած չէ, խալամները կոտորուած են Հայերու կողմէ:

Գ.) Սէմէնտէր.— Այս վկան ոչ միայն բնաջայջակ կերպով կ'ըսէ թէ Քաքուի մէջ ոեւէ Հայ չէ սպաննուած, այլ կու գայ իր հիացումը յայտնելու Ազրպէճանի կառավարութեան արդարասիրութեան համար, որ ոչ միայն թոյլ չէ տուած Հայերը ջարդելու, այլ ամենէն չնչին առարկայ մը գողցողն անգամ վայրկեանին կախաղան կը հանէ: Վերջապէս իր աչքովը տեսեր է թէ ոստիկանական քննիչ Պէհաէտտին Պէյը, մէկ-երկու օրուան մէջ քսան առւազակներ վայրկեանական կերպով փողոցին մէջ մահուան է դատապարտեր ու կախեր է:

Դ.) Զիպպա Հանըմ Կայիպովա.— Յայտնի չէ թէ ո՞ւր ծնած է եւ ո՞ւր ապրած է, դատախազին կը պատասխանէ թէ՝ Պաքու ծնած է, իմ հարցման կ'ընդունի թէ Պաքու չէ ծնած, այլ Թիֆլիս: Կ'ըսէ թէ Պաքուի մէջ Սեպտեմբերին Հայեր չջարդուեցան, բայց միանգամայն կ'ըսէ թէ, շատ մը Հայեր թաթարներու տուները ապաստանեցան: Այսպիսի հակասական վկայութիւն ուրիշներ ալ տուին, նոյնիսկ անոնցմէ մին ըսաւ, թէ եօթը հազար Հայերու կեանքը ազատած է զանոնք պահելով իր տան գետնայարկին մէջ: Բարձր դասու պատկանող այս կինը սովորութիւն ունեցած է խորհրդարանի նիստերուն ներկայ ըլլալ, բայց կ'ըսէ թէ քաղաքական խնդիրներով չի հետաքրքրուիր եւ չի գիտեր թէ ի՞նչ է Ջիվանշիրի քաղաքականութիւնը:

Ե.) Եուսուֆ Քասիմոֆ.— Իր տան գետնայարկին մէջ եօթը հազար Հայ պահպանող դիւցազն է այս: Կ'ըսէ թէ Հայեր չեն ջարդուած, բայց կը յիշէ եւ կարդացած է որ 1918 Սեպտեմբերին Հայերու վնասները մեծ եղած են:

Նեղը մնացած՝ իր կարդացած թերթին անունը կու տայ Պաբու, մինչ այդ ժամանակ այս անունով թերթ չկար այլեւս, հրապարակը բռնած էր Ատըրպէյճան թերթը:

Զ) Ալի Ասաֆ.— Ասոր վկայութեան մասին աւելորդ է իսկ խօսիլ: Միայն պէտք է չեշտեմ որ բարի դտնուեցաւ ընդունելու, թէ Սեպտեմբերին բաւական թիւով Հայերու դիակներ տեսեր է փողոցին մէջ:

Ինչո՞ւ բերուեցան այս վկաները: Ապացուցանելու, թէ 1918 Սպետեմբերին Պաքուի մէջ Հայերը այնքան հանդիստ էին որքան պիտի չկրնային ըլլալ գուցէ Լոնտոնի մէջ: Ցայտնի է անոնց միտքը, անոնք փորձեցին պատուել Ատրպէճանի պատմութեան սեւ էջերէն մին, մոռնալով որ աշխարհի պատմութիւնը անագորոյն հաշուակալ մըն է, անոր արձանագրութիւնները ոչ ոք կրնայ ջնջել: Ընդհանուր դատախազութեան թաքթիքը պարզ է, ուրանալ ջարդերը, որպէսզի պատասխանատուները եւ անոնց գլխաւորը՝ Ջիվանշիրը զերծ կացուցուին պատասխանատուութենէ:

Այս ատեանը լսեց վկայութիւնը նշանաւոր իրաւագէտ Պորիս Պայքովի, ռուս սպայ Պորիս Կէխթմանի, իշխանուհի Թամարա Վոլքանսկայայի եւ բազմաթիւ հայ վկաներու, որոնք ամէնքն ալ ականատես եղած են Մարտի դէպքերուն: Մարտի դէպքերը քաղաքային պատերազմի հանգամանք կը կրէին բոլշեւիկներու եւ մահմետականներու միջեւ: Այս բոլշեւիկները ուրիշ բան չէին եթէ ոչ ռուս բանակը, որ կը չարժէր Լենինի եւ Թրոցքիի հրամանին կամ:

Ռուս բանակին մէջ կային ռուսեր, վրացիներ, հրեաներ, թաթարներ, ինչպէս նաեւ հայեր. անոնք ոչ ռուս, ոչ վրացի, ոչ հրեայ, ոչ թաթար, ոչ ալ հայեր էին, այլ Բոլշեւիկ:

Պաքուի մէջ Հայերը այդ թուականին ունէին իրենց Ազգային Խորհուրդը, ինչպէս թաթարներ եւ ռուսերը: Այդ խորհուրդն էր միայն որ իրաւասու էր Հայ ազգը ներկայացնելու:

Մեր կողմի բոլոր վկաները մանրամասնօրէն փաստեցին թէ ինչպէս Հայ Ազգային Իշխանութիւնը իր բոլոր ջանքերը ի դործ դնելով՝ հաղարաւոր թաթարներու կեանքը ազատած է: Հայ Ազգային Խորհուրդի այս մարդասիրական ընթացքը իսլամներու երախտագիտութեանը արժանացած է, իսլամ պետերէն Թաղիէֆ, Հայ Ազգային Խորհուրդի այս բարեսիրութիւնը ընդհանրական հեռագրով բոլոր Կովկասի իսլամներուն հաղորդած է: Նոյնակ դատախազին վկաները այս ճշմարտութիւնը ընդունեցին:

Բոլոր ականատեսներու վկայութիւնը հաստատեցին հետեւեալ կէտերը.

Ա.— Մարտի դէպքերը սովետական իշխանութեանց եւ թաթարներու միջեւ տեղի ունեցան:

Ժ.— Բոլշեւիկներու մէջ թաթարներ ալ կային, ընդ որս Նարիմանով, այժմ Ատրպէճանի Հանրապետութեան Նախագահ:

Գ.— Այդ կռիւներու մէջ շատ մը մահմետականներ Հայերու պաշտպանութեամբ իրենց կեանքը փրկեցին:

Դ.— Այդ կռիւները վերջացան զինադադարով մը մահմետականներու եւ բոլշեւիկներու միջեւ:

Այս բոլորը կը նշանակէ թէ Մարտի դէպքերը քաղաքային կռիւ մըն էին միայն մահմետականներու եւ բոլշեւիկներու միջեւ:

Արդեօ՞ք Զիվանշիր Մարտի դէպքերուն պաքու կը գտնուէր եւ թափած արեան մէջ պատասխանատուութեան բաժին մը ունէ՞ր: Վկայութիւններէն պարզուեցաւ, Տիկ. Զիվանշիրն ալ հաստատեց, թէ Զիվանշիր Մարտին Պաքու էր: Երկրորդ հարցումին՝ Եւրոպայի պատմիչները եւ ականատես վկայ Հանրի Պարպի հաստատական պատասխան կու տան:

Բայց իմ պաշտօնս իմ խեղճ պաշտպանեալին ամբողջ ընտանիքը ջարդող ոճրագործները փնտռել է:

ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՋԱՐԴԵՐԸ

Բայց նախ ոճիրը:

Ամբողջ անգլիական իրաւագիտական պատմութեան մէջ երբեք չտեսայ նմանը այն ահաւոր ոճրին, որ կատարից Մովը արիւնով ներկեց 918ի Սեպտեմբերին:

Արեւելքը պաշտօնապէս կազմակերպուած ջարդերու երկիրն է: Արեւելքի մէջ տեղական խնդիրները լուծելու համար կառավարութիւնները հարկ չեն տեսներ ընկերական ու քաղաքային դիւտութիւններու դիմել:

Այս տեսակ խնդիրները կառավարական չրջանակներու մէջ փոխանակուած ծածկագիր հեռագիրներով եւ ծածկագիր հրամանագիրներով կը լուծուին: Եւ օր մը, որոշեալ ժամուն, կը սկսին ջարդերը եւ կը տեւեն այնքան, որքան որոշուած է կառավարութեան կողմէ: Ներքին գործերու նախարարը պէտք է զգուշաւորութիւն եւ հեռատեսութիւն ցոյց տայ այս մասին, պէտք է չարժի մեծ վարպետութեամբ, որպէսզի ապագային երբ քրիստոնեայ կառավարութիւնները բողոքեն, ինք՝ կառավարութիւնը կարող ըլլայ աչքին պատասխանատուութիւն վրայէն նետելու կամ ջարդերը ուրանալով, կամ ջարդին պատասխանատուութիւնը ջարդուողին վրայ բեռցնելով:

Այս ճիւաղային քաղաքականութեան բոլոր նրբութիւնները 1918ին Պաքուի մէջ կիրարկուեցան

Թուրք եւ թաթար բանակը ահագին ուժով կը յարձակէր Պաքուի վրայ՝ վայրկեան առաջ Պաքուի նաւթահորերուն տիրանալու համար, որպէսզի կարելի ըլլար դերման բանակին հայթայթել վառելանիւթ, որուն պակասէն Լիւտէնտորֆ կը նեղուէր մեծապէս: Լիւտէնտորֆ իր յիշատակներուն մէջ կ'ըսէ, թէ ինչպէս Հայ բանակը ուղիղ ամիս կրցեր էր դէմ դնել դէպի Պաքու յառաջացող թուրք բանակին եւ թէ ինչպէս Հայերը յաջողեր էին զրկել դերման բանակը վառելանիւթէ: Թուրք բանակին ահագին ուժին չէին կրնար դիմադրել այլեւս ոչ հայ բանակը եւ ոչ ալ զօրավար Մընթէրվիլի ափ մը քաջերը: Զօրավարը որոշեց Պաքուէն քաշուիլ իր հետ տանելով սարսափա-

հար հայ ժողովուրդէն մօտաւորապէս երեսուն հազար հոգի: Բայց Պաքուի ամբողջ հայ ժողովուրդը իր հետ տանելու միջոցներ չունէր: Այսպէս, հազիւ թէ զօրավարը եւ հայ բանակը քաշուած Պաքուէն, ահա քաղաքը կը մտնեն թաթար չէթէները եւ կը պայթի փոթորիկը: Ջարդն է որ կը սկսի: Հայերը կը ջարդուին թաթարներու կողմէ: Ջարդը կը տեւէ երեք օր եւ երեք գիշեր անդադար: Հա՞րկ է խօսիլ կողոպուտի մասին: Չէթէները նոյնքան ծարաւի են հայ արիւնին որքան անոնց հարստութեան:

Բոլոր այս կէտերը հաստատուած են մեր վկաներու յուշմունքներով: Անոնք մեզ պատմեցին, թէ ինչպէս էրմէնիքէնտ ապաստանած հայ փախըստականները, ըլլայ Տրապիզոնէն եւ Թուրքիոյ միւս քաղաքներէն, ըլլայ Նուխիէն, Շուշիէն, Շամախէն կամ կէօքչէէն, առաջին զոհերը եղան:

Տօքթ. Պօղոսեան մեզ պատմեց, թէ ինչպէս տեսեր է էրմէնիքէնտի մէջ Աղաւնիին դիակը: Խեղճը նախընտրեր է մեռնիլ թանկագին դանակովը քան անձնատուր ըլլալ թաթարի կիրքերուն: Ո՛հ, տէր նախապահ, սարսափի տարիներուն մէջ հայ աղջիկներու պատմութիւնը ընդհանուր պատմութեան ամենէն սրտայոյզ էջերուն մէջ տեղ ունի:

Հայ մարտիրոսութեան պատմութեան մէջ հայ աղջիկներուն ամենէն սուրբ մէկ մասը մէյ-մէկ Աղաւնիներ եղած են:

Սակայն թերեւս Աղաւնին աւելի երջանիկ էպած է քան այս խեղճ տղան: Մարդու մը սիրտէն եւ ջիղերէն անկարելին պէտք չէ սպասել: Ցնցումներ կան որոնց մեր ուղեղը չի կրնար դիմանալ: Ցուպումներն ալ սահման մը ունին, անկէ անդին ալ կը փչրուի մարդ էակը: Այլեւս ան թշուառ մըն է, մեռել մը որ կը քալէ: Իրական մահը պերապանց է այդ վիճակէն:

(Շարունակելի)

«ԱՐՄԵՆԻԱ» դպրոցին հիմնարկէքը բարերարները կը բաղձան ընել Ապրիլի վերջերը կամ Մայիսի սկիզբը, հանդիսութեան տակով մասնաւոր բնոյթ եւ նշանակութիւն, եղեռնին ցիանամեակին առիթով: Առ այժմ թուական ճշդուած չէ: Հաւանաբար ինքը՝ Հանրապետութեան Նախագահը որոշէ օրը, որպէսզի ինք անձամբ նախագահէ հանդիսութեան եւ կատարէ հիմնարքը բարերարին՝ Պր. Պօղոս Արզումանեանին հետ:

ՍՈՎԵԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ՏԵՍԱԿԻՑՔ

(ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ)

Բ.

Հանրապետութիւններու Գերագոյն Խորհուրդները իրենց կարգին կ'ընտրեն նախագահութիւն մը, իր նախագահով (Հայաստանի նախագահութեան նախագահն է Նագուշ Ցարուքիւնեան), եւ կը նշանակեն հանրապետութեան նախարարաց խորհուրդը: Վերջին ընտրութիւնները տեղի ունեցան 1963ին: Ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան չորս տարին անգամ մը, իսկ ինքնավար շրջաններու եւ համայնքներու մէջ՝ երկու տարին անգամ մը: Երկիրը բաժնուած է ընտրական շրջաններու, ըստ բնակչութեան թիւին: Իւրաքանչիւր շրջան միայն մէկ թեկնածու կրնայ ներկայացնել երեսփոխանի համար. երկու թեկնածուի դրութիւն գոյութիւն չունի, այնպէս որ ընտրողը իր քուէն պիտի տայ միակ եւ պաշտօնական թեկնածուին, կամ ձեռնպահ պիտի մնայ: Ըստ Սահմանադրութեան թեկնածու ներկայացնելու իրաւունք ունին հետեւեալ ընկերակցութիւնները. կուսակցական հիմնարկներ, սինտիքաներ, քօոպերատիւներ, երիտասարդական կազմակերպութիւններ եւ մշակութային ընկերութիւններ: Տասնըութը տարին լրացնող բոլոր քաղաքացիներ ընտրելու իրաւունք ունին: Ընտրութիւնները ուղղակի, գաղտնի եւ ընդհանուր են:

Արդարադատութիւնը հետեւեալ ձեւով կազմակերպուած է.

Գերագոյն Դատարան, Հանրապետութիւններու Գերագոյն Դատարաններ, ժողովրդական Դատարաններ՝ դիւղական համայնքներու մէջ: Ս. Ս. Ռ. Միութեան Գերագոյն Դատարանը, ինչպէս նաեւ Հանրապետութիւններու Գերագոյն Դատարանները կ'ընտրուին Ս. Ս. Ռ. Միութեան եւ Հանրապետութիւններու համապատասխան Գերագոյն Խորհուրդներու կողմէն, հինգ տարուան համար: Նոյն ձեւով կ'ընտրուին ինքնավար Հանրապետութիւններու Դատական Ատեանները: Շրջանային Դատական Ատեանները կ'ընտրեն երեսփոխաններու կոմիտէները, հինգ տարուան համար: Ժողովրդական Դատարանները կ'ընտրուին համայնքին քաղաքացիներուն կողմէ, երեք տարուան համար:

Դատավարութիւնները հանրապետութիւններու մէջ տեղի կ'ունենան իրենց համապատասխան լեզուներով. եթէ օրինական տրամադրութիւն մը չհարկադրէ, դատավարութիւնները դռնբաց են: Բոլոր հանրապետութիւններու մէջ կան դատաստանագիրքեր, որոնք բավանդակութեամբ միեւնոյն են՝ կեդրոնականին տարբեր տպագրութիւնները: Գերագոյն պատիժներն են՝

մահապատիժ, որ կը գործադրուի հրացանաղարկութեամբ եւ 15 տարուան բանտարկութիւն: Տասնըվեց տարեկանէն վեր բոլոր քաղաքացիները պատասխանատու են իրենց ամէն կարգի յանցանքներուն համար, ինչպէս նաեւ տասնըչորս տարին լրացնողները, նախատեսուած որոշ յայտնքներու համար: Փաստաբանութիւնը իրր ազատ ասպարէզ դադրեցուած է Ս. Մխութեան մէջ եւ փաստաբաններ կրնան ներկայանալ դատարաններու, ի բաց առեալ բացառիկ պարագաներէ:

Ընդհանուր Դատախազութիւնը ամբողջութեամբ կեդրոնացած է Ս. Մխութեան մէջ: Անդհանուր դատախազը կ'ընտրուի Ս. Ս. Ռ. Մխութեան Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ, եօթը տարուան համար: Հանրապետութիւններու եւ ինքնավար շրջաններու դատախազները կը նշանակէ Ս. Մխութեան ընդհանուր դատախազը, հինգ տարուան համար:

Համայնքներու, քաղաքներու դատախազները կը նշանակուին հանրապետութիւններու դատախազներու կողմէ, նախապէս Ս. Մխութեան ընդհանուր դատախազին հաւանութիւնը ստանալէ յետոյ, ըստ Սահմանադրութեան 114–116 յօդուածներուն: Իսկ 117րդ յօդուածը կը տրամադրէ «Դատախազութեան բոլոր օրկանները իրենց պաշտօնը կը կատարեն տեղական որեւէ օրկանէ անկախ, եւ կախում ունին մի միայն Ս Մխութեան Ընդհանուր Դատախազութենէն»: Այս կը նշանակէ, որ Ընդհանուր Դատախազութիւնը ուղղակի մէկ օրկանն է Ս. Մխութեան գերագոյն ղեկավարութեան՝ Կոմունիստ Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին:

Սահմանադրութեան 113րդ յօդուածին համաձայն, «Ս. Մխութեան Ընդհանուր Դատախազին պարտականութիւնն է՝ հսկել, որ օրէնքը անշեղ կերպով գործադրուի նախարարներու եւ իրենց ենթակայ հաստատութիւններու, ինչպէս նաեւ պաշտօնեաներու եւ քաղաքացիներու կողմէ»: Ուրեմն Դատախազութիւնը Ս. Մխութեան մէջ ներկայիս ամէն ինչի եւ ամէնքին վրայ հսկողութիւն կատարող օրկանն է, մինչդեռ Սթալինի օրով այդ պաշտօնը կը կատարէին Պետական Ապահովութեան օրկանները:

Ս. Ս. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս ծանօթ է կառավարական սիստէմները շատ եղած են պատմութեան ընթացքին: Բացարձակ միապետութեան յաջորդած է սահմանադրական միապետութիւնը – երկուքն ալ ժառանգական – ուր վարչամէնքը օրէնքներ կը սահմանէ եւ կը նշանակէ կառավարութիւնը: Թագաւորը կը խորհրդանշէ պետութիւնը բայց չկառավարեր: Ժողովրդավար հանրապ. մէջ ժողովուրդը կ'ընտրէ իր ներկայացուցիչները եւ օրէնսդիր իշխանութիւնը՝ վարչամէնքը, ուր մեծամասնութեան քուէովը կը կազմուի կառավարութիւնը: Հանրապետութիւններ ալ կան, ուր հանրապետութեան պետը կ'ընտրուի ուղղակի քուէարկութեամբ եւ ան կ'որոշէ իր նախարարները:

Ռուսաստանի բացարձակ միապետութեան անկումէն յետոյ, 1917

Մարտ, ստեղծուեցան պայմաններ ժողովրդավար կարգեր հաստատելու համար: Համառուսական Սահմանադիր ժողովին մէջ նշանակալից մեծամասնութիւն չահեցան ընկերվարական կուսակցութիւնները: Սակայն 1917 Նոյեմբեր 7ի զինեալ ըմբոստութեամբ դէպքերը ստացան տարբեր ընթացք: Լենինի եւ Թրոցքիի ղեկավարութեամբ կոմունիստ կուսակցութիւնը տիրացաւ փեթրոկրատին: Լենին զինուորներուն խոստացաւ պատերազմի դադրեցում, խաղաղութիւն եւ հող: Ժամանակաւոր կառավարութիւնը Նոյեմբերին ժողովուրդը հրաւիրեց Սահմանադիր ժողովի ընտրութեան: Սոցիալ Յեղափոխականներէ ընտրուեցան 240 ներկայացուցիչներ, իսկ Կոմունիստներէ՝ 140: Այս արդիւնքին ի տես, կոմունիստները զէնքի ուժով ցրուեցին Սահմանադիր ժողովը հաստատելով Ընչազուրկներու՝ Բրոլեթարիաթի դիկթատուրան: Հաստատուեցաւ համաչնաւոր կուսակցութեան մենատիրութիւնը:

Ս. Միութեան Կոմունիստ Կուսակցութիւնը մաս կը կազմէր ռուսական Սոցիալ Դեմոկրատ Կուսակցութեան, որ հիմնուած էր 1898ին: Կուսակցութեան 1903ի ընդհանուր ժողովին հերձուած ստեղծուեցաւ. ժողովականներու մեծամասնութիւնը հետեւեցաւ Լենինին եւ կոչուեցան Մեծամասնականներէ՝ պոլշեւիկներ, ռուսերէն պոլշէ – մեծ բառէն. իսկ միւսները կոչուեցան փոքրամասնականներ – Մենչեւիկներ (Մենչէ – փոքր): Լենին իր կուսակցութիւնը կազմակերպեց խիստ կեդրոնացման եւ բացարձակ կարգապահութեան հիմերու վրայ: Ան կը պահանջէր, որ ցարական Ռուսիոյ բոլոր Սոցեալ Դեմոկրատ կուսակցութիւնները լուծուին Ռուս Բանուորական Ս. Դեմոկրատ կուսակցութեան մէջ, թէեւ այդ շրջանին ռուսերը կայսրութեան բնակչութեան հարիւրին 43ը կը կազմէին: Մեծամասնութիւն կը կազմէին մնացեալ բազկացուցիչ ժողովուրդները՝ միասին առած: Ցարի անկումէն առաջ եւ յետոյ Լենին միշտ աշխատած է սիրաշահիլ ոչ ռուս տարրերը, մինչեւ իշխանութեան տիրանալը: Անկէ յետոյ ցարական շրջանի հպատակ ազգերը վերածուեցան Սովետական Հանրապետութիւններու, ինքնավար շրջաններու: Նախկին հպատակ ազգերէն անկախութիւն ստացան Բոլոնացիները, Ֆինլանտացիներ եւ Պալթեան երեք երկիրներ՝ Լեթոնիա, Լիթուանիա եւ Էսթոնիա, որոնք Բ. Զդ Աշխարհամարտէն յետոյ կրկին մտան ռուսական ծիրին մէջ, դառնալով Սովետական Հանրապետութիւններ:

Սովետական Միութեան բազկացուցիչ ժողովուրդներու կոմունիստ կուսակցութիւնները Ռուս Կոմունիստ Կուսակցութեան շրջանային կազմակերպութիւններն են: Կեդրոնի դծած քաղաքական, մշակութային, կրթական, վարչական ընդհանուր ուղեգծէն որեւէ շեղում չթոյլատրուիր ազգային կոմունիստ կուսակցութիւններու: «Ազգեքում», «քաղքենի ազգայնականութիւն» մակդիրները կը փակցուին իսկոյն, երբ կեդրոնի ճշդած ուղեգծէն շեղումներ նկատուին:

(Վերջ 2)

«ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ»

(Սեփական թղթակցութիւն)

Հայահոծ հալէպահայ գաղութին մէջ, աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր ծնունդ առած այս միութիւնը, նախանձելի նուաճումներ կատարած է ազգային, մշակութային եւ գեղարուեստի զանազան մարզերուն մէջ՝ արժանանալով՝ մեր տոհմիկ առաքինութեանց եւ աւանդութեանց պահպանման նախանձախնդիր զանգուածներու վստահութեան եւ գնահատանքին։

1946–1948 *տարիներուն, այս կազմակերպութիւնը լայն չափով մասնակցած է հայրենադարձի նուիրական գործին, ըլլայ մամուլի միջոցաւ, ըլլայ նաեւ այս հարցին կապուած զանազան աշխատանքներով։*

Սուրիահայ կեանքին ներս, «Թ. Մ. Միութիւն»ը հող տարած է հայկական մշակոյթը ծանօթացնելու արաբ ազգին՝ ինչպէս նաեւ արաբական դրական գոհարները մատչելի դարձնելու մեր ժողովուրդեան։ Այս նպատակաւ, կազմակերպուած են բազմաթիւ խառն հանդիսութիւններ պետական ըեկավարներու հովանաւորութեամբ եւ արաբերէն ու հայերէն լեզուներով ծանօթացուած են բազում արաբ եւ հայ գրագէտներու եւ արուեստագէտներու կեանքն ու գործերը։

ԳՐԱԿԱՆ

Միութեան շրջանակին մէջ կազմուած է «Շիրակ» անուամբ գրական բաժանմունք մը՝ որ կ'ունենայ դասախօսական կամ այլ ելոյթներ եւ կ'աշխատակցի նոյն միութեան Պէյրութի մասնաճիւղին հրատարակած «Շիրակ» ամսագրին։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Միութիւնը կ'ունենայ թատերական ներկայացումներ, որոնց կարգին հարկ է յիշել Յովհաննէս Շիրազի «Սիամանթօ եւ Խաչեզարան»՝ որ տրուեցաւ մասամբ ամուսնային եւ մասամբ թատերական բեմադրութեամբ։

ԼՍԱՐԱՆԱՅԻՆ

Միութիւնը Կիրակնօրեայ լսարանային դրութիւն մը ունի։ Կը հրաւիրուին այլազան ճիւղերու մէջ հմտացած դասախօսներ՝ որոնց ելոյթները մեծ հետաքրքրութիւն կը ստեղծեն։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Միութիւնը կազմած է երկսեռ քառաձայն երգչախումբ մը՝ որ Սուրիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ սարքած է բազմաթիւ երգահանդէսներ՝ արժա-

նանալով հայ եւ օտար ունկնդիրներու գնահատանքին: Շուրջ երկու տարիէ ի վեր կազմուած է նաեւ նուագախումբ մը՝ որ «Թէքի Պոյդ» անունով ճանչցուած ու գնահատուած է:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

Միութեան անդամ–անդամուհիները՝ վերջերս, միութեան սեփական սրահին մէջ ցուցադրեցին իւղանկար իրենց նկարները՝ հովանաւորութեամբ Հալէպի Մշակոյթի եւ Ազգային Ուղղութեան Տնօրէնութեան:

ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Սատարելու համար հայ երիտասարդներու մտային զարգացման, միութիւնը կը կազմակերպէ դիշերային դասընթացքներ՝ ուր, ի միջի այլոց, կը դասաւանդուի արաբերէն լեզու: Այս դասընթացքները բոլորովին ձրի են եւ անոնց ծախքերը կը հոգայ Միութիւնը:

ԸՆԿԵՐԱ–ՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ

Իր անդամ–անդամուհիներուն միջեւ համագործակցութեան ոգին վառ պահելու համար, միութիւնը կը կազմակերպէ ընկերա–համակրական հաւաքոյթներ՝ որոնք աննկարագրելի խանդավառութիւն մը կը ստեղծեն:

Այս բոլորէն զուրս, ամէն անգամ որ միութեան գործակցութեան կարիքը զգացուի, միութիւնը սիրով կը տրամադրէ իր ուժերը՝ տուեալ ճեռնարկի մը յաջող աւարտին համար:

Հալէպ Վ.

... Մեզանից աւելի հալածական եւ տգէտ նախնիքը՝ տանջանքների բովից անցնելով՝ մեզ թողին մի մեծ ժառանգութիւն – Հայրենի՛ք: Ինչ, միթէ մենք պէտք է մեր ապագայ սերունդին հայրենիքի փոխարէն թողնենք լոկ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ ցիր ու ցան ովկէանի այս եւ այն կողմը, չշապնապատած ո՛չ մի զգացումով, ժողովրդական ոչ մի գաղափարով...

ԱԿՆՈՒՆԻ

ՅՈՒՍԱԴՐԻՉ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ
ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՄԷՋ

Գօտեպնդիչ եւ յուսադրիչ են Ուրուկուայի հայ համայքին մէջ պարզուող երեւոյթները, որոնք կու գան անհերքելի կերպով հաւաստելու, թէ հայ կեանքը կարելի է բարեփոխել, առողջացնել եւ փրկարար հոգեփոխութեան մը յանգելով թէ՛ Սփիւռքի հայ կեանքը առողջ, հաստատուն հիմերու վրայ դնել, անոր անվթար պահպանումը, զարգացումը ապահովելով եւ թէ ազգային իտէալներու համար իրատես եւ գործնական նոր հորիզոններ, նոր ուղիներ բանալ:

Հակառակ մեր թերթի ծաւալին փոքրութեան, գրեթէ ամբողջութեամբ տեղ կու տանք Մոնթէվիտէոյի երիտասարդաց Դիւանի տեղեկագրութիւններուն, յստակ կերպով ցոյց տալու համար, որ այդ շրջանի երիտասարդութիւնը նոր հորիզոններու եւ նոր ուղիներու հաւատաւոր, կայտառ, ձեռներէց ուղեւոր է այլեւս: Կոխկրտուած հին եւ լպրծուն ճամբաները լքելով, ան որդեգրած է նոր ուղի մը ծառայել Հայ Հայրենիքին եւ Սփիւռքին, համադրելով ազգին բոլոր կենսունակ, կենդանի ուժերը, եւ իմաստուն կերպով միջազգային հանրային կարծիքը լուսաբանելով: Հայութեան Դատն ու մշակութային արժէքները ընդհանրացնելու համար անոնք ծրագրուած եւ լուրջ աշխատանքներ կազմակերպած են, օգտագործելով ձայնասփիւռը, պատկերասփիւռը, օտար մամուլը:

Փետրուար 24ի անոնց կազմակերպած մամուլի ասուլիսը, որ Յիսնամեակի առաջին ձեռնարկը եղաւ, լայն արձագանգ գտած է Ուրուկուայի մամուլի եւ ձայնասփիւռին մէջ: Եօթը օրաթերթեր սիւնակներ նուիրած են ներկային, հրատարակելով նաեւ ջարդի սարսռազդու նկարներ. (կարներու բաժնին մէջ տեսնել թերթերու համադրուած խորագիրները):

Այստեղ միջանկեալ ըսենք նաեւ, որ Պ. Այրէսի մէջ եւս Յունուար 10ին բացումը կատարուեցաւ Յիսնամեակի Տարիին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարելով, մասնաւոր հոգեհանգիստներու հետ միաժամանակ, եւ... մատաղ բաշխելով: Մգլոտած մտայնութեանց աւելի պատկերալի ցուցադրութիւն կարելի չէ երեւակայել...

«Ն.»

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ
ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ՈՒ ԿԷՍ ՏԱՐՈՒԱՆ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԲԱՐ ՏԱՐԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՆ

Հիմ ունենալով 1960ին տեղի ունեցած համագործակցական կարճատեւ գործունէութեան փորձառութիւնը, որուն դերակատարները էին երիտասարդները, 1963ի Օգոստոս 19ին ուրուկուահայ երիտասարդական գլխաւոր կազմակերպութիւնները իրմէ եկան, միասնաբար ծանելու համար Հայ Մշա-

կոյթի Ամիսը: Այսպէս, ծնունդ առաւ Ուրուկուահայ Երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանը, եւ սկսուեցաւ միասնական աշխատանք մը, որը պիտի ունենար մեծ կարեւորութիւն եւ անսպասելի հետեւանքներ:

Հապիւ անցած էին երկու ամիսներ, Մոնթեվիտէոյի «Յառաջ» պարբերաթերթը, իր Հոկտեմբեր 1963ի թիւին մէջ կը դրէր աշխատանքին ուղղութեան կարեւորութեանը շուրջ: «Մինչեւ օրս դրամարուած անթիւ ժողովները, համագործակցաբար տարուած աշխատանքները, կարեւոր հարցերու շուրջ տեղի ունեցած վիճաբանութիւնները ու անկարեւոր խնդիրներու մասին տրուած որոշումները, եղած են չափազանց չահեկան: Ցոյց են տուած, որ երիտասարդութիւնը տրամադրուած է միասնաբար աշխատելու ընդհանուր նպատակի մը համար, որ կարելի է դաղութի միասնականութիւնը, որ տակաւին ուշ չէ· այս աշխատանքները օժանդակած են իրար ճանչնալու, առանց ընկերային յարաբերութեանց մակերեսային բնոյթին, եւ առանց ձայնասփիւռի մանրաձայնի (միքրոֆոն) պաշտպանութեան: Ցայտնաբերած են այն ճշմարտութիւնը, ինչ որ մենք յաճախ հաստատած ենք, որ հայերս համաձայն ենք ընդհանրապէս կարծուածէն շատ աւելի հարցերու շուրջ, որ շատ յարաբերական են անհամաձայնութիւնները, եւ որ կարելի է անհարթութիւնները յղկել առանց մեծ դժուարութիւններու, ընդհանուր նպատակակէտի մը հասնելու համար: Վերջապէս ցոյց է տուած, որ տակաւին վառ է հայրենասիրութեան հուրը»:

1963ին, աւանդական Մշակոյթի Օրը տեւեց ամբողջ ամիս մը եւ եղաւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ, առաջին կազմակերպուած Մշակոյթի Ամիսը: Ժողովուրդի կողմէ դտաւ մեծ ընդունելութիւն եւ քաջալերանք, եւ ձեռնարկները, թէեւ թիւով ոչ շատ, եղան բայց եւ այնպէս, մակարդակով բարձր: Ամիսը սկսաւ թղթակիցներու հարց ու պրոյցով մը, որուն յաջորդեց դասախօսութիւններու շարք մը եւ ասուլիս մը, ու փակուեցաւ չքեղ հանդէսով մը: Ազատ էր մուտքը բոլոր ձեռնարկներուն: Դասախօսութեանց շարքին, որոնք տեղի ունեցան սպաններէն լեզուով, իրենց մասնակցութիւնը բերած էին, Դեր· Տոքթ· Յարութիւն Ե· Վրդ· Թէքէեան, նիւթ ունենալով՝ «Դրուագներ Հայ Գրականութենէն», Կորիւն Ա.Հարոնեան–Խարբութլեան՝ «Ներածական Հայ Երաժշտութեան», Ճարտարապետ Արթին Երկանեան «Ուրուապիճ Հայ Ճարտարապետութեան» եւ Փրոֆ· Նարսիս Պինայեան, որը մասնաւորապէս հրաւիրուած էր Պ· Այրէսէն, խօսեցաւ «Ներածական Հայ Պատմութեան» նիւթին շուրջ: Դասախօսը ներկայացնելու պաշտօնը ստանձնած էր Ուրուկուայի յայտնի պատմաբան Փրոֆ· Արիստիդ Ֆէրնանտէս: Փրոֆ· Պինայեանը մասնակցեցաւ նոյնպէս, թղթակիցներու հարց ու պրոյցին: Կեդրոնական Արուեստի մասին տեղի ունեցած ասուլիսը յանձն առած էին Ուրուկուահայ ծանօթ նկարիչներ Օհաննէս Ունանեանն ու Խոսրով Մարգարեանը: Փակման հանդէսին յայտագիրը կը կազմէին՝ համերգ մը Արմենիա Երիտասարդաց Միութեան եւ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Երգչախումբերու կողմէ եւ հայկական պարերու ցուցադրութիւն մը ե–

ըեւան Երիտասարդական Միութեան «Գայեանէ» պարախումբին կողմէ։

Դասախօսութեանց չարքը տեղի ունեցաւ Մոնթէվիտէոյի Ձարտարապետութեան Ֆաքուլթատի եւ Գրականութեան ու Արուեստի Կեդրոնի սրահներուն մէջ։ Ասուլիսն ու փակման հանդիսը տեղի ունեցան Ազգային Մշակութային սրահին մէջ՝ տրամադրուած Ուրուկուահայ Թեմի Կեդրոնական Վարչական Մարմնի կողմէ։ Սոյն մարմինը կը հովանաւորէր բոլոր ձեռնարկները։

Տակաւին չէին վերջացած Հայ Մշակոյթի Ամսուան ծրագրաժամերը եւ ահա Պ. Այրէսէն կու գար ցնցող դոյժը, որ կ'ըսէր, թէ արտօնուած է թողարկումը Մուսթաֆա Քեմալի յուշերեանական դրոշմանշուղերու։ Անմիջական էր Ուրուկուահայ երիտասարդութեան վրայ դրծած հակազդեցութիւնը։ Հոկտեմբեր 31ին, հանդիսութեանց փակման օրն իսկ սկսաւ պայքարը դրացի կառավարութեան տուած որոշումին դէմ։ Այս պայքարը, որը նոյնպէս հովանաւորուած էր Կեդրոնական Վարչական Մարմնին կողմէ, մեծ արձագանգ գտաւ գաղութի բոլոր խաւերուն մէջ, որուն ներկայացուցիչները խանդավառութեամբ եւ յուզումով ներկայ եղան այս նպատակի համար գումարուած ժողովին։ Ուրուկուահայ գաղութը միակամ ոգեպանդեց Սրժանթինի մէջ սկսած չարժումին, իր բաժինը բերելով մամուլի միջոցաւ, հեռագիրներով, տեսակցութիւններով եւ իր ներկայացուցիչներով։

Հիմ ունենալով վերջին երեք ամիսներու ընթացքին համագործակցաբար տարուած աշխատանքներուն դրական արդիւնքը, 1963 թիւի, Դեկտ. 2ին, Դիւանը դարձաւ մնայուն մարմին, զայն բաղկացնող կազմակերպութեանց միաձայն որոշումով։ Որպէս այդպիսին, իր առաջին կարեւոր ձեռնարկը եղաւ Ապրիլեան Եղեռնի 49ամեակի յիշատակութիւնը, որու մասին արդէն գրուեցաւ մանրամասնօրէն։

Անմիջապէս յետոյ ձեռնարկեց զանազան եւ այլազան կարեւորութիւն ունեցող չարք մը աշխատանքներու, որոնցմէ ոմանք արժանացան յաջող լուծումի։ Ասոնց կարգին կը հաշուըէին յարգանքի փոքրիկ ցոյց մը Ուրուկուայի Ազգային հերոս Յոսէ Արթիկասի, իր ծննդեան 200ամեակին առթիւ, ինչպէս եւ նախնական մարզահամար մը Ուրուկուահայ գաղութին։ Ամենակարեւոր տեղը կը գրաւէր անկասկած գաղութին կրթական վիճակին ուսումնասիրութեան գործը։ Իրենց անվերապահ աջակցութիւնը բերին այս գործին, հայերէնի բոլոր ուսուցիչ-ուսուցչուհիներն ու Ուրուկուահայ վերակացեալ մանկավարժները։ Պատրաստուեցաւ մասնագիտական տեղեկագիր մը, եւ բոլոր գաղութը հրաւիրուեցաւ խորհրդակցական ժողովի մը։ Ապա, երկրորդ խորհրդակցական ժողովին որոշումին ընդառաջելով, Ուրուկուահայ Երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանը չանձն առաւ գործակցիլ Կեդրոնական Վարչական Մարմնի եւ գաղութի բոլոր դէխաւոր կազմակերպութիւններուն հետ, գտնելու համար լուծումը կրթական գործին ներկայ անելիքացութեան։

1964Ի ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՄԻՍԸ

1964ի Հոկտեմբերը նշանակալից եղաւ, երկրորդ անգամ ըլլալով Հայ Մշակոյթի Ամսուան կազմակերպումով։ Այս անգամ տեղի ունեցաւ աւելի ընդարձակ գործունէութիւն եւ գաղութի բոլոր կազմակերպութիւններն ու ռատիօկայանները նեցուկ հանդիսացան աւելի եռանդով եւ միաժամանակ, իբր պաշտօնական հանդիսութեանց յարում, ունեցան փոքրիկ սեփական ձեռնարկներ։ Յայտագիրը սկսաւ մամուլի ներկայացուցիչներու հարց ու զրոյցով մը, որուն յաջորդեց դասախօսութեանց շարք մը, շարժանկարային ցուցադրութիւն, եւ ռատիոյի ու հեռուստացոյցի ունկնդրութիւններ։ Մամուլի ասուլիսը լայն արձագանգ գտաւ հեռուստացոյցի եւ ռատիոյի տեղեկութեանց բաժիններուն մէջ (քանալ 12, Հոկտեմբեր 4ին եւ 5ին, եւ ձայնասփիւռի զանազան կայաններու ունկնդրութիւններ)։ Անմասն չմնաց եւ մամուլը։ Յօդուածներ երեւցան հետեւեալ թերթերուն մէջ.– Աքսիօն, Էլ Տէյպաթէ, Էլ Փըլաթա, Խիօքա եւ Լա Մանեանա, ինչպէս նաեւ անթիւ ու անհամար յայտարարութիւններ բոլոր թերթերու եւ շաբաթաթերթերու լուրերու բաժնի մէջ։

Դասախօսութեանց շարքին իր մասնակցութիւնը բերաւ Աշոտ Արծրունի (մասնաւորապէս հրաւիրուած Պ. Այրէսէն), որը, Ազգային Մշակութային սրահին մէջ, երկու դասախօսութիւններով տուաւ «Հայոց Պատմութեան Կարեւոր Շրջաններ» ու ամփոփ պատկերը, հայերէն լեզուով։ Շարքին երկրորդ մասը բաղկացած էր երկու դասախօսութիւններէ, սպաներէն լեզուով, որ տեղի ունեցան Մոնթէվիտէոյի Համալսարանի Ճարտարապետութեան Ֆաքուլթատի սրահին մէջ։ Խօսեցան Արթին Երկանեան, Աբրահամ Գարատանեան եւ Հայկ Սահակեան (նիւթ ունենալով՝ «Հայ Մշակոյթը 5րդ Դարուն»)։ եւ Էլիզապէթ Ահարոնեան («Պատմութիւն Հայկական Ուսումնադաստիարակութեան»)։

Շարժանկարանային Շաբաթը կազմակերպուած էր Սինէ Քլուպ տէլ Ուրուկուայի հետ միասնաբար եւ տեղի ունեցաւ յիշեալ ծանօթ հաստատութեան սրահին մէջ։ «Հայերը եւ շարժանկարը» վերնագրով տեղի ունեցան 21 ցուցադրումներ, որոնց մաս կը կազմէին հայ-սովետական ֆիլմեր, ժապաւէններ Սփիւռքի հայ արուեստագէտներու կողմէ ղեկավարուած (Ռ. Մամուլեան, Հանրի Վերնէօյ), Ուրուկուահայ Երիտասարդներու կողմէ ամբողջութեամբ կամ մասամբ իրագործուած ուրուկուայեան ֆիլմեր, նոյնպէս ու յայտնի հայ դերասաններու խաղարկութիւնը ցուցահանող որոշ ժապաւէններու մասեր (Շարլ Ազնաւուր, Աքիմ Թամիրոֆ, Կրէկուար Ասլան, Հրաչեայ Ներսիսեան)։

Ունկնդրութիւններու շարքը տրուեցաւ Պետական ռատիօկայանի եւ հեռուստացոյցի միջոցաւ, գործակցութեամբ պաշտօնական հաստատութեան ՍՕՏՐԷի։ Դասաւորուած Ակնարկներ Հայկական Մշակոյթէն վերնագրի տակ, տրուեցան կէս ժամ տեւողութեամբ տասներկու ունկնդրութիւններ, որոնք շարունակուեցան մինչեւ Նոյեմբերի վերջը։ Ռատիօ-ունկնդրութիւնները,

թիւով եօթը, ընդգրկեցին հետեւեալ նիւթերը.— «Ակնարկ մը Հայ Պատմութեան» (Կարապետ Առաքելեան), «Համառօտ տեսութիւն Հայ Գրականութեան» (Տոքթ. Յարութիւն Մ. Վրդ. Թէքէեան), «Հայ Բանաստեղծութիւնը 20րդ Դարուն» (Տոքթ. Գուրգէն Վահագն Ահարոնեան) եւ «Պատմական Ուրուագիծ Հայկական Երաժշտութեան» (չորս ունկնդրութիւն, Կորին Ահարոնեան-Խարրութլեան): Հեռուստացոյցի ունկնդրութիւնները, ընդամէնը հինգ, ընդգրկեցին հետեւեալ նիւթերը.— «Ներսէս Ունանեան», ասուլիս մը այս խիստ կարեւոր եւ յայտնի վաղամեռ Ուրուկուայհայ արձանագործի մասին (Տիկ. Մարիա Լուիսա Թօրրենս տէ Վինեօլօ, կերպընկալ արուեստի քննադատ եւ տնօրէն Արուեստի եւ Գրականութեան Կեդրոնի), «Հայկական ճարտարապետութիւնը 4րդ եւ 12րդ դարերու միջեւ» (Արթին Երկանեան, Մարտիրոս Գալեմքերեան, Տիգրան Մայիսեան եւ Բէնարիօս Վարդեան), «Հայկական Ժողովրդական Պար» (Գայեանէ պարախումբ, ղեկավարութեամբ Ռոսա Զադըճեանի), եւ «Հայերը եւ շարժապատկերը» (երկու ունկնդրութիւններ, շարժանկարի քննադատ Խորխէ Անխէլ Արթէակա):

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՋՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԻ
Յունուար 1965 Մոնթէվիտէօ ՄԱՄՈՒԼԻ ԲԱԺԻՆ

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տասնըհինգ ամսուան անընդհատ աշխատանքէ մը յետոյ, Ուրուկուայհայ Երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանը, անցեալ Նոյեմբեր 17ին, եկաւ խիստ կարեւոր համաձայնութեան մը, որը ստորագրուեցաւ Դիւանը կազմող չորս միութիւններու կողմէ: Այս միութիւնները կը ներկայացնեն գաղութին քաղաքական բոլոր հոսանքներն ու երիտասարդական կարեւոր խումբերը.— Արմենիա Երիտասարդաց Միութիւն (դաշնակցական), Երեւան Երիտասարդական Միութիւն (յառաջդիմական), Հայ Ուսանողաց Հնչակեան Միութիւն եւ Հայ Ուրուկուայեան Բարեկամական ու Մշակութային Շարժում:

Ընդառաջելով այս կոչին, 1965ի Յունուար 4ին, Ազգային Մշակութային սրահին մէջ հաւաքուած էին գաղութին գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւնները, որոնց մէջ էին կրօնական հաստատութիւններն ու քաղաքական հոսանքները:

Այս ներկայացուցչական ժողովէն բխեցաւ յայտարարութիւն մը, որ մինչեւ Յունուար 11ը վաւերացուած էր 19 կազմակերպութիւններու կողմէ.—

— Ուրուկուայհայ Թեմի Կեդրոնական Վարչական Խորհուրդ,

— Հայ Ազգային Կեդրոն (յառաջդիմական), Հնչակեան Հայաստան Ակումբ, Վռամեան Ակումբ (դաշնակցական),

— Հայ Աւետարանական Եկեղեցի, Հայ Աւետարանական Եղբայրութիւն եւ Հայ Կաթողիկէ Առաքելութիւն,

— *Հայ Օգնութեան Միութիւն,*

— *Հինգ երիտասարդական միութիւններ (Ամմենիա երիտասարդաց Միութիւն, Երեւան երիտասարդական Միութիւն, Հայ Ուսանողաց Հնչակեան Միութիւն, Հայ – Ուրուկուայեան Բարեկամական ու Մշակութային Շարժում եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ երիտասարդաց Միութիւն),*

— *Եւ վեց հայրենակցական Միութիւններ (Պաղէայի, Մարաշի, Զէյթունի, Ամանոսի, Եոզղատի եւ Սեբաստիոյ):*

Ստորեւ կու տանք յայտարարութիւնը, ինչպէս եւ Նոյեմբեր 17ի համաձայնագիրը: Յաջորդ յօդուածով պիտի տանք Ուրուկուահայ երիտասարդաց Միջմիութենական Դիւանին հիմումէն մինչեւ օրս ունեցած գործունէութեան համառօտ պատկերը:

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՋՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆ
Մոնթեվիտէօ, Ուրուկուայ, 12 Յունուար 1965
Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի տարի

ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ ԴԱՂՈՒԹԻ

Մոնթէվիտէոյի մէջ (Ուրուկուայ), արդէն իսկ սկսուած են Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակի յիշատակոտն պատրաստական աշխատանքները: Գաղութին ներկայացուցչական ժողովը մինչեւ օրս դումարած է չորս ժողովներ, ուր լայնօրէն խօսուած ու քննարկուած են ծրագրի զանազան կէտերը: Պէտք է նշենք հոս, որ Յունուար 4ի յայտարարութեան նեցուկ կանգնող միութեանց ցանկին աւելցան, Յունուար 25ին, Այնթապի Հայրենակցական Միութիւնն ու Հայ Ազգային Կեդրոնի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինը: Տարուած աշխատանքներու մասին կը տեղեկացնենք յաջորդաբար:

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՋՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԻ
9 Փետրուար 1965 ՄԱՄՈՒԼԻ ԲԱԺԻՆ

«ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ամսաթերթի Դեկտեմբերի թիւը կը ներկայացնէ Հայաստանի 19 քերթող գրողներ, տալով անոնց հակիրճ կենսագրականը եւ նմոյշներ իրենց ստեղծագործութիւններէն։ Հետաքրքրական է Կարլենէ Զաչաեանի գրութիւնը՝ «Մի էջ հայ եւ քուրդ ժողովուրդների բարեկամութեան պատմութիւնից»։ Կ'արժէ անդրադառնալ այս նիւթին։

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, անցեալ Նոյեմբերին մասնակցեցաւ Թէլ Ավիվի (Իսրայէլ) ճատրակի միջազգային մրցումներուն, իբր պետը սովետական խաղացողներուն։ Իսկ Թուրք խաղացողները ներկայացան մրցումներուն ղեկավարութեամբ Ժիրայր Օհանեանի։ Նորատունկեան անուն հայ մըն ալ մրցումներուն մասնակցած է Ֆրանսայի կողմէ։

Մրցումները վերջացան Ս. Միութեան յաղթանակով, փակման հանդիսութիւններուն, Տիգրան Պետրոսեան ստացաւ առաջնութեան մրցանակը Իսրայէլի այն օրերու Նախագահ Պէն Կուրիոնի ձեռքէն, որ այս առթիւ ըսաւ թէ, հաճոյք մըն էր իրեն համար եւ մասնաւոր պատիւ, տեսնել Իսրայէլի մէջ աշխարհի ախոյեան Տիգրան Պետրոսեանը, որ զաւակն է իրենց նման փոքր ժողովուրդի մը՝ Հայերու, որոնք չորս հազար տարուան պատմութիւն մը ունին։

ՎԱՀԱՆ ՄԻՐԱՔԵԱՆ, Երեւանի երաժշտանոցէն, Միլանօ ղրկուած է, իր երաժշտական ուսումը կատարելագործելու համար։ Երիտասարդ երգիչը արդէն մեծ համբաւի տիրացած է, Երեւանի օփերային մէջ իբր թենոր երգելով «Ռիկոլէթօյ»ի, «Թրավիաթա»ի, «Հօֆմանի Առասպելները»ի եւ «Եւգենի Օնէկին»ի մէջ։

Երկու տարի առաջ ալ Հռոմի «Սանթա Սեսիլիա» երաժշտանոցի դասընթացքներուն հետեւած է Երեւանի օփերայի լաւագոյն պարիթոններէն Արշաւիր Կարապետեան։

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ պարսկերէնի թարգմանուած են եւ պարսիկ ընթերցող հասարակութիւնը ծանօթացած է Յ. Թումանեանի, Ա. Շիրվանզադէի, Ա. Իսահակեանի, Նար Դոսի, Վրթանէս Փափազեանի, Դ. Դեմիրճեանի, Արազիի եւ Ս. Հայաստանի երիտասարդ հեղինակներէն մէկ մասի ստեղծագործութիւններուն։

Հայ գրականութիւնը, մշակոյթը եւ պատմութիւնը պարսիկ ժողովուրդին ծանօթացնելու նպատակով 1963ին Թովմասեան եղբայրները հիմնած են «Գրական Միութիւն» մը եւ Գրիգոր Զոհրապի պատմուածքները թարգմանել տալով արդէն հրատարակած են փառակազմ ժողովածու մը, «Տանեօթ Պատմուածք» խորագրով։

ՅՈՒՍԱՏՈՒ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Փարիզի «Յառաջ»ի մէջ Հրանտ-Սամուէլ այս խորագրին տակ կը գրէ ի մէջ այլոց.—

Ցունուար 25ին ՄԱԿի ընդհանուր ժողովը զբաղած է Կիպրոսի խնդրով։ Թուրք նախարարը կը թուի թէ ցեղասպանութիւն վերագրած է Յոյներուն, կրկնելով բերնի ծամոց եղած յանկերգը, յուսալով ամբաստանեալի աթոռին վրայ նստեցնել կղզիին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կազմող քրիստոնեաները։

Թուրք նախարարին ամբաստանութիւնները ՄԱԿի ժողովին առջեւ՝ ջրուած են անմիջապէս անհերքելի փաստերով։ Կիպրոսի Արտաքին Նախարար Քիպրիանու շառաչուն ապտակ մը տուած է Ճէմալ Էրքինի երեսին՝ ոգեկոչելով 1915ի Մեծ Եղեռնը, որուն զոհ գացին մէկուկէս միլիոն անզէն ու անպաշտպան անմեղ Հայեր, Թուրք ոճրագործ կառավարութեան կողմէ։

Յոյն նախարարը չէ վարանած ազատ ու քաղաքակիրթ ազգերու մեծ արիսպագոսին առջեւ «առաջին ցեղասպանը» կոչել Թուրքիան, դիմակազերծ ընելով դառնուկի մորթով ծպտուած գայլը։

Քիպրիանու Թուրք նախարարին ներկայութեան յայտարարած է թէ Հայերու զանգուածային սպանդը «ցեղասպանութեան առաջին փաստն էր, որուն համար Հայերը այսօր կը պատրաստուին յիսնամեակի հանդիսութիւններով յիշեցնել համաշխարհային հանրային կարծիքին՝ թէ հատուցման իրաւունք մը ունին եւ պէտք է առնուազն ճանչցուին իրենց այդ իրաւունքները։

«Աշխարհի բոլոր ժողովուրդները պէտք է յիշեն Հայութեան այս իրաւունքները, որոնք մոռցուած ըլլալ կը թուին։ Պէտք է այլեւս մտածել անոնց մասին», *եզրակացուցած է Կիպրոսի կառավարութեան ներկայացուցիչը։*

Շնորհապարտ ենք նախարար Քիպրիանուի, որ մեր արդար դատին պաշտպան փաստաբանն է հանդիսացած ինքնաբուխ կերպով եւ ներկայացած առիթը լաւագոյնս օգտագործած է՝ հարուածը ուղղելով Էրքինի գլխուն ճիշդ յարմար վայրկեանին, լռութեան մատնելով զայն։

ՄԱԿի անդամները վերջապէս պաշտօնական բերնէ մը լսած են թէ ո՞վ է եղած առաջին ցեղասպանը։

Կիպրացի նախարարը հանդիսաւորապէս աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն յիշեցուցած է «Հայութեան արդար իրաւունքները, որոնք մոռցուած ըլլալ կը թուին»։

Ցունուար 24ին Ատիս – Ապապայի Մայր Եկեղեցիին մէջ հանդիսաւոր արարողութիւն մը կատարուած է Մեծ Եղեռնի նահատակներու յիշատակին։ Պատարագած է Խորէն Ա. եւ քարոզած՝ Վազգէն Կաթողիկոս։ Պատարագին ներկայ եղած է Եթովպիոյ Կայսր Հայլէ Սելասիէ Ա., որ անկեղծ բարեկամ մըն է Հայերուն։

Անցեալ Նոյեմբերին՝ Վատիկանի Բ. տիեզերական ժողովի փակման

նախօրեակին մեր մէկուկէս միլիոն մարտիրոսներու յիշատակին հոգեհանդըստեան պատարագ մատուցած էր հայ – կաթողիկէներու Պատրիարք–Կաթողիկոսը Հռոմի մէջ, Պօղոս Զ. Պապի եւ օտար բարձրաստիճան հոգեւորականներու ներկայութեան:

Ցուսադրիչ երեւոյթներ են ասոնք այս օրերուն, երբ ազգովին կը պատրաստուինք ոգեկոչելու մեր սուրբ նահատակներու անմոռանալի յիշատակը եւ պահանջելու անոնց արեան գինը:

ՑԻՇԵՑՈՒՄ

Իսկ Յունուար 29ի Պէյրութի «Այգ» օրաթերթին մէջ կը կարդանք.—

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՀԱՑ ՉԵՆ ՋԱՐԴԵՐ – Ո՞Վ Է ՋԱՐԴԱՐԱՐԸ

Երէկ տուած էինք ՄԱԿի մօտ հայկական եւ արաբական բազմաթիւ թերթերու ներկայացուցիչ Լեւոն Քէչիչեանի հեռագիրը, որով կը յայտնուէր թէ Կիպրոսի Արտաքին Գործոց նախարար Քիւրքիւնու որպէս հայկական ցեղասպանութեան միակ պատասխանատու կ'ամբաստանէր Թուրքիան: Այսօր ըստացանք նոր հեռագիր մը, որով թուրքերը իրենց ձեռքերը կը լուան: Կուտանք հեռագրին ամբողջութիւնը, դատումը ձգելով մեր ընթերցողներուն.

«Թրքական պատուիրակ Օրհան Էրալր Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ընդհանուր ժողովին առջեւ յայտարարեց թէ Քիւրքիանու, Թուրքիան վարկաբեկելու յուսահատական նիգով մը, ձանձրոյթն յանձն առած է ետ երթալու եւ ոգեկոչելու կարգ մը ջարդեր՝ որոնք իբր թէ թուրքերուն կողմէ գործուած են անցեալին»

ՔՔՇԻՉԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԱԽԱՐԱՐ ՔԻՒՐԻԱՆՈՒԻ

Ցոյն նախարարը շնորհաւորելու համար Պ. Այրէսի Համաշղթային Տօնակատարութեանց Յանձնախումբը յիշեալին յղած է հեռագիր մը, որու պատճէնը խմբագրութեանս յղուած է 13 Մարտին: Կուտանք հեռագիրը, ճշդելով որ հայերէնը, կէտադրութիւնը եւ աղատատառնչի Զ–ն կը պատկանին ստորագրողներուն (տպագրական վրիպակները չկան այս պարբերութեան մէջ), որոնք «Ատենապետ» եւ «Ատենադպիր» են ուրիշ մարմիններու կարգին նաեւ համայնքիս կրթական Յանձնախումբին: «Ն.»

Արժանթինի ՀԱՄԱՇԽԱՅԻՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ այսու կը յայտնէ Ձեզ իր խաչալերանքը եւ երախտագիտութիւնը, Միացեալ Ազգերու ժողովին, ի նպաստ Կիպրոսի ազատատենչ ժողովուրդի, Ձեր խաչասիրտ ելոյթին եւ ինչպէս նաեւ 1915ի Հայկական ջարդերու մասին անդրադարձած ըլլալուն համար:

Տոքթ. ԵՓՐԱՏ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆ
Ատենադպիր

ԳԷՈՐԳ ՍԱՐԱՖԵԱՆ
ԱՏԵՆԱՊԵՏ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ փետրուար 7ին, ի ներկայութեան հոծ բազմութեան մը. նախագահած է Պր. Մուշեղ Ճիէրճեան եւ ներկայ դանուած են Ֆրանսացի պաշտօնական դէմքեր: Շէնքին ստորայատակին մէջ զետեղուած է «Ցառաջ»ի տպարանը, գետնայարկը եւ Ա. յարկը հաւաքոյթներու յատկացուած են եւ կը կրեն Սողոմոն Թէհլիրեան եւ Շաւարշ Միսաքեան անունները, երկրորդ յարկը փոխադրուած է Մոնմորանսէի Հ. Ց. Դ. թանգարանը, երրորդ յարկին մէջ գրասենեակներ ունին Ֆրանսայի Կ. Խաչը եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդը:

ՀԱՑԵՐԸ ՍԹՈՔՀՈԼՄԻ ՄԷՋ

Շուէտի մայրաքաղաքին՝ Սթոքհոլմի մէջ կ'ապրի տասնըհինգ հոգիէ բաղկացած հայ գաղութ մը, որուն մաս կը կազմեն՝ պերճոնի մասնագէտ Պետրոս Զարդարեան, դաշնակահար-ուսուցչուհի Ժերմէն Զարեան, ատամնաբոյժ Ժիրայր Աճէմեան, բիւրեղի փորագրիչ Բիւզանդ Քիւրքճեան, ճայնասփիւռի մասնագէտ՝ Անթուան Օրհնեալ:

ՍՈՎԵՏԱՀԱՑ գրականութեան հիմնադիրներէն, ականաւոր հայ գրող ԱՐԱՋԻ (Մովսէս Մելքոնի Յարութիւնեան) Դեկտեմբեր 21ին մեռած է Երեւանի մէջ: Թաղումը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 24ին, քաղաքի Պանթէոնին մէջ:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ յառաջիկայ Օլոմպոսին Ա.թէնքի մէջ պիտի տայ նուագահանդէսներ, մի միայն իր ստեղծագործութիւններով կազմուած յայտագրով մը: Իր ղեկավարութեան տակ պիտի նուագէ յունական նուագախումբ մը:

ՍՈՆԻԱ ՔԱԶԱ (Խաչատուրեան) հօրեղբօր աղջիկը ծանօթ դրագէտ Վահէ Քաչայի, նոր յայտնութիւն մըն է վիարիղեան բեմերու վրայ: Երիտասարդ հայուհին ծնած է Փարիզ 1937ին եւ բեմական լուրջ պատրաստութենէ մը յետոյ ան առաջին անգամ բեմ բարձրացած է 1964ի փետրուարին: Փարիզի թերթերը գովեստով կը խօսին դերասանուհիի մասին, որ միանգամայն յաջող երգչուհի մըն է, ան 1964ի Մայիսին չհաճած է «Պուրս տը Լ'սբուար»ի մրցանակը, «Մոն Մարթ է Բարթի» երգին մեկնաբանութեանը համար:

ՏԱՆԻԷԼ ԺԵՐԱՐ-ԽՐԼԱՔԵԱՆ տաղանդաւոր երգիչ, յօրինող մը, որ ներկայիս Փարիզի մէջ սկսած է դառնալ համբաւ: Ան զաւակն է վիարիզաբնակ ոսկերչի մը, եւ եղբօր զաւակը՝ Պրազիլի խորհրդարանի երեսփոխան Խրլաքեանի:

Օր. ՎԻՒԹՈՐԻԱ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Ե Ւ
Պր. ԱՐՆՈԼԴ ՀՐԱՆԴ ՍԱԳԱԵԱՆ
Ամուսնացեալք
կնքահայրութեամբ՝ Պր. Ճորճ Սագաեանի
27 – 2 – 1965 Ուաշինկթըն, Մ. Ն.
Մեր շնորհաւորութիւնները։

ՈՒՐՈՒԱԳԻԾ – ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԱԼԷՊԻ ԱԶԳ. ԳԵՐՄԱՆԻԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(Սեփական թղթակցութիւն)

1937ին, երբ հալէպահայ գաղութին հազիւ մէկ մասը տեղաւորուած էր Թրատ Հելլեկի հեռակայ թաղին մէջ, կարդ մը սրտցաւ աղբայիններուն ըղձալուր մտահոգութիւններէն մին կը կազմէր՝ հիմնել վարժարանի մը՝ ուր կարենային իրենց մայրենի բարբառը սորվիլ տեղւոյն մանկտին ու փրկուէր փողոցաշրջիկ կեանքէ մը։

Ու նախաձեռնութեամբը Պ. Պ. Դաւիթ Քիւրտօղլեանի եւ Երուանդ Սամուէլեանի, կը մեկտեղուին քանի մը նախանձախնդիր աղբայիններ եւ կը հիմնեն Ազգ. Գերմանիկեան մանկապարտէզը՝ երկու ուսուցչուհիներով եւ տասնըհինգ երկսեռ ճաղուկներով։

Մանուկ վարժարանը տակաւ հասակ կը նետէ ու մինչեւ 1942 աշակերտութեան միջինը կը բարձրանայ չիսունի։ Այդ թուականէն սկսեալ, վարժարանը կ'ունենայ նախակրթարանի Ա. դասարանը։ Տարուէ տարի, կը կազմուին նաեւ յաջորդական երեք դասարաններ։ 1959ին կը կազմուի Դ.ը, իսկ 1963ին՝ հինգերորդը։ Այսպէսով, վարժարանը կը դառնայ հնգամեայ։

Վարժարանը՝ իր քսանեւուրթը տարիներու տեւողութեան, որպէս պատասխանատու տնօրէններ ունեցած է Տիկ. Արփինէ Սամուէլեան, Պ. Պ. Երուանդ Կարանեան, Յարութիւն Ճենանեան, Յովհաննէս Մուշեղեան։ Այժմու տնօրէնն է Պր. Զօհրապ Վասիլեան։

1964–1965 ուսումնական տարեշրջանի երկսեռ աշակերտութեան թիւն է՝ երկու հարիւր, մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի բաժիններով։

Վարժարանը ենթակայ է Ազգ. Առաջնորդարանին։ Կը կառավարուի հոգաբարձական մարմինէ մը։

Ուսուցչական կազմ՝ տնօրէն մը եւ տասը ուսուցչուհի։

ՎԱՉԷ

ՊԱՐԻ–ԵՐԳԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ԽՈՒՄԲ

Պէյրութի մէջ կազմուած է երգի–պարի անսապլ մը, միացումումը դոյութիւն ունեցող Հ. Ե. Ընկերակցութեան եւ Համազգայինի Երգի–Պարի երկու խումբերուն: Ուրախալի է, որ ուժերու միացումով, համադրումով ստեղծուած է զօրաւոր երգի–պարի համոյթ մը, որ արժանաւորապէս հայ ֆոլքլորը պիտի ներկայացնէ Լիբանանի Պաալպէքի Միջազգային Ֆէսթիվալին, ինչպէս նաեւ յառաջիկայ Մայիսին Լիզպոնի մէջ տեղի ունենալիք Գալուստ Կիւլպէնկեան Միջազգային Ֆէսթիվալին:

Համազգային բնոյթ եւ միջազգային տարողութիւն ունեցող այս ձեռնարկը պատշաճ ղեկտաւորումով եւ բեմական կազմածներով օժտելու համար դիմում եղած է Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, որ ընդառաջելով խնդրանքին տրամադրած է 7750 տոլարի կարեւոր գումար մը:

Կազմուած է կեդրոնական վարչութիւն մը, նախագահութեամբ Տիկ. Նինա , Տոքթ. Ճէտէճեանի, նշանակուած են խումբին գեղարուեստական, վարչական պատասխանատուներ եւ սկսած են կանոնաւոր փորձերու, որոնք տեղի կ'ունենան Նշան Փալանճեան ճեմարանի վառպուրական սրահին եւ Հ. Ե. Ը.ի Զարեհ Նուպար ակումբին մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՆԴԱՄ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ ՇՈՒԿԱՑԻՆ

Անցեալ Դեկտեմբերին, Թուրքիա վերջապէս Եւրոպայի Հասարակաց Շուկայի անդամ դարձաւ: Այս առթիւ մասնաւոր հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Պրիւքսէլի մէջ, ուր ազատասանուած են խանդավառ ճառեր:

Ալեւմտեան Գերմանիոյ Արտաքին Գործոց նախարարը այս առթիւ յայտարարած է.–

— Թուրքիա մշակութային երկու կեդրոններու միացման կէտին վրայ դիրք գրաւած երկիր մըն է, պատմական բաղձանքներ ունի եւ Եւրոպայի մէկ անբաժանելի մասը կը կազմէ: Այսօրուընէ սկսեալ, մեր հաւաքականութեան մաս կազմող ազգերը եւ Թուրք ազգը իրարու կը միանան, հասարակաց աշխատանքի մը մէջ:

Իսկ Թուրք նախարարը ըսած է.

— Շատ ուրախ ենք այս իրողութեան առջեւ, Թուրք ազգը երկար ատենէ ի վեր կը վախնար մաս կազմել Հասարակաց Շուկային, այժմ կ'իրագործուի այս բաղձանքը: Աթաթիւրք գծած էր այս ճամբան: Գիտակից ենք մեր պարտականութեան եւ մեզի սահմանուած զոհողութիւններուն:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Գորտոպայի մէջ կազմուեր է Յիսնամեակի Տօնակատարութեան Յանձնախումբ մը, բաղկացած հետեւեալ ազգայիններէ, ըստ մեր թղթակցին հաղորդած լուրին.

Նախագահ՝ Պր. Յովհաննէս Տաճատեան, Փոխ նախագահ՝ Պր. Համբարձում Զոլաքեան, Քարտուղար՝ Պր. Սարգիս Զօպանեան: Փոխ քարտուղար՝ Պր. Փարամազ Զալքեան: Գանձապահ՝ Պր. Յովհաննէս Մանուկեան, Քարտուղարներ սպաներէն բաժնի.— Նօտար՝ Կրէկորիօ Հայրապետեան, Հաշուակալ՝ Գարլոս Պալեան, Խորհրդականներ՝ Պ. Պ. Գրիգոր Անտոնեան, Թորգոմ Թորգոմեան եւ Սուրէն Թորգոմեան:

ԱԼԻՍԻԱ ԹԷՐԶԵԱՆԻ ՆՈՐ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Շնորհալի յօրինող Տիկ. Ալիսիա Թէրզեանի նուագախումբի համար յօրինած նոր մէկ համանուագը՝ Մովիմիէնթոս Քոնթրաստանթէս, չուտով լոյս պիտի տեսնէ Սիկիլիոյ Փալերմօ քաղաքի Մերքուրիօ երաժշտական հրատարակչականի հրատարակութեամբ:

Նոյն քաղաքին մէջ յիշեալ գործը պիտի ձայնագրուի, Հոմի սիմֆոնիք նուագախումբի մեկնաբանութեամբ եւ Յոսէ Ռոտրիկէզ Ֆաուրէի ղեկավարութեամբ: Փալերմոյի (Սիկիլիա) յառաջիկայ Ֆէսթիվալին առաջին ունկընդրութիւն պիտի ունենայ այս երաժշտական ստեղծագործութիւնը, որուն առաջին հնչեակը նուիրուած է Ապրիլեան Նահատակներուն:

Հրատարակութեան պայմանագրութիւնը արդէն ստորագրուած է եւ հաւանաբար քանի մը ամիսէն պատրաստ կ'ըլլան հրատարակութիւնն ու սալը:

«ԱՐԱՔՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՀԱՄԵՐԳԸ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Իր լուրջ եւ տիպար գործունէութիւնով մօտաւորապէս վեց տարիներէ ի վեր, Արժանթինահայութեան համակրանքը վայելող Հ. Ե. Բ. Ընկերակցութեան «Արաքս» երգչախումբը լրացուցած ըլլալով ամառնային արձակուրդի շրջանը՝ վերսկսած է արդէն այս եղանակի յատուկ իր աշխատանքին:

Ուրախութեամբ կը տեղեկանանք որ յիշեալ երգչախումբը, այս եղանակի համար ծրագրած իր սովորական յայտագրէն զատ, առաջադրած է անջատ յայտագրով մը ներկայանալ հանրութեան Ապրիլեան Եղեռնի Յիսնամեակին առիթով: Սոյն համերգը, որ ծրագրուած է յառաջիկայ Մայիս ամսուան համար, կը բովանդակէ տառապած հայ իրականութեան շրթներուն վրայ մօտաւորապէս մէկ դար արտայայտութիւն դտած ազգային երգեր՝ որոնք յատկապէս եւ ձեռնհասօրէն մշակուած եւ բազմաձայնի վերածուած են խումբին վարիչ՝ երգահան Պր. Ժան Ալմուխեանի ձեռամբ:

ԱՆԺԱՄԱՆՑԵԼԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ

Մարդկութեան դէմ ոճիրներու եւ ի միջի այլոց ցեղասպանութեան անժամանցելի բնոյթը այլ եւ այլ անհատական ու պետական դիրքաւորումներու նիւթ եղաւ։

Ցիշուեցաւ մասնաւորապէս «Ցառաջ»ի մէջ թէ Արեւմտեան Գերմանիան կը նկատէ թէ, քսան տարի անց, այդ ոճիրները այլեւս դատաստանի չեն կրնար յանձնուիլ։ Հակառակ դիրք բռնած են Վորհրդային Միութիւնը եւ Միացեալ Նահանգները։

Իսկ Ֆրանսա՞ն։ Անոր տեսակէտը կը չահագրգռէ առաջին կարգին Ֆրանսայի Հայութիւնը։ Պատասխանը կու տայ Հանրապետութեան պաշտօնական օրաթերթը իր 29 Դեկտեմբեր 1964ի թիւին մէջ։

Ազգային ժողովը իր 16 Դեկտեմբեր 1964ի նիստին մէջ եւ Ծերակոյտը յաջորդ օրուան 17 Դեկտեմբերի նիստին մէջ Միաձայնութեամբ որոշած են թէ մարդկութեան դէմ ոճիրները անժամանցելի են։

Ըստ այդ որոշումներուն, Հանրապետութեան Նախագահը հրատարակեց 1964 Դեկտեմբեր 26 թուակիր եւ համար 64–1326 օրէնքը, որ մարդկութեան դէմ ոճիրները անժամանցելի կը հռչակէ իրենց էութեամբ։ Օրէնքը հրատարակուած է, ինչպէս ըսինք, Պաշտօնական Օրաթերթին 1964 Դեկտեմբեր 29 թիւին մէջ։ Մէկ յօդուած ունի միայն, զոր կը թարգմանենք.—

Մարդկութեան դէմ ոճիրները, ինչպէս սահմանուած են Միացեալ Ազգերու 1946 Փետրուար 13ի որոշման մէջ, որ կը հաստատէ մարդկութեան դէմ ոճիրներու սահմանումը, որ գետեղուած է միջազգային դատարանի 1945 Օգոստոս 8ի Սահմանադրութեան մէջ, անժամանցելի են իրենց էութեամբ։

Ներկայ օրէնքը պիտի գործադրուի իբր պետական օրէնք։

Ստորագրած են Հանրապետութեան Նախագահ Զօր. տը Կօլ, վարչապետը եւ չահագրգռեալ նախարարները այսինքն՝ Արտաքին, Արդարութեան եւ բանակներու նախարարները։

Հետեւաբար յիշեալ ոճիրներու պարագային, մեղապարտները եւ մեղսակիցները կրնան, առանց պայմանաժամի, պատժական հետապնդումի ենթարկուիլ եթէ Ֆրանսա ոտք դնեն։

Լը Մոնտ, իր 1964 Դեկտեմբեր 18 թուակիրին մէջ, Ազգային ժողովին նիստը, որ յանգեցաւ յիշեալ որոշումին, մանրամասնօրէն կը տեղեկագրէ հետեւեալ վերտառութեամբ «միաձայնութեամբ»։

«Ցառաջ» Վ. ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԵԱՆ

* * *

ՇԱՐԼ ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՒ ՍԻԼՎԱ ՎԱՐԴՄԱՆ հռչակաւոր երգիչները Արժանթին պիտի այցելեն այս տարի, եւ ելոյթներ պիտի ունենան ճայնասփիւռէն եւ պատկերասփիւռէն։

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐ

Պ. Այրէսէն եւ Շրջակայք.— *Պ. Պ. Վահրամ Թաթուճեան (2 տարեկան), Յակոբ Մակաղեան, Բարգէն Երամեան, Օննիկ Երամեան, Թուֆէնքճեան (3 տարեկան), Պօղոս Պազալեան, Յովսէփ Կօշկարեան, Արթին Փափազեան, Յարութիւն Մխիսեան (1000), Տիկ. Արաքսի Թեհլիրեան (Մոնթէ Կրանտէ) եւ Յակոբ Սաղրեան (Օլիվոս):*

Ֆրաջալերական Բաժնեգիրներ.— *Պ. Պ. Ալեքս Տիգրանեան (600), Ազատ Մովսէսեան (1000), Տոքթ. Էրնէսթօ Թահթաճեան (2000):*

Մեծ բարերարուհի Տիկ. Սոֆի Յակոբեանէ (Ֆրեզնօ) 10 տոլար:

Չիլէէն.— *Պր. Արսէն Մելքոնեանէ (1000):*

Ա. Մ. Նահանգներէ.— *Պ. Պ. Տիգրան Սարգիսեան, Հայկ – Սանտրա Պարոնեան, Խորէն Պապայեան, Վարդգէս Անիւեան, Վարդան Ղիվենեան, Սուրէն Պապիկեան, Յովակիմ Յովակիմեան, իսկ Լոն Անճէլըսի մեր պատուական գործակալ Գրիգոր Անանիկեանի միջոցաւ հետեւեալներէ՝ Սարգիս Աւագեան, Կարապետ Պապիկեան, Յակոբ Յակոբեան, Պետրոս Քարաօղլանեան, Յարութիւն Ինկիլիզեան, Յասմիկ Դանիէլեան եւ Արմէն Պոհճալեան:*

ՆՈՒԷՐ «ՆԵՐԿԱ'Յ»Ի

Պր. Փանոս Էօրնէքեանէ չնորհակալութեամբ ստացանք 5000 փեսօ:

«ՆԵՐԿԱ'Յ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Պ. Յովսէփ Կօշկարեան (Պ. Այրէսէն) Արթին Քնաճեանի, իսկ Պր. Թ. Սայատեան (Աւստրալիայէն) իր եղբօր Պր. Գէորգ Սայատեանի, Պարսկաստան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԳԻՒՂ (Ապրիլ 11–24ի յիսնամեակին առիթով), հեղինակ՝ Մատուր Պէրպէրեան, Տպարան Տէր Յակոբեան, 1964, փարիզ:

ՄԵՐ ԶՈՒԼՈՒՄԻՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, ՅՈՒՇԵՐ ԵՒ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ, հեղինակ՝ Հրաչ Գալընեան, Տպարան «Արաքս» Աղեքսանդրիա: Պատկերազարդ եւ քարտէսներով մեծադիր «Յուշամատեան»ը, վաւերագրողներուն կը պրկուի: Դիմել հեղինակին՝

35, Aboudardar, Alexandrie, R. A. U.

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, թիւ 12, 1964, Երեւան: Օրգան Հայաստանի Սովետական Գրողների Միութեան Վարչութեան:

Սրտառուչ ԿՈՉ Սփիւռքահայութեան, *հեղինակ՝ Փրոֆ. Գ. Գ. Խայիկեան, 1965, Պէյրութ, Տպ. «Շիրակ»:*

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSE A. PACHECO DE MELO 2483 (esq. Av. Pueyrredón)

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 72 - 0808

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

GASCON 1337 (PEDIR HORA) TEL. 88 - 6213

DENTISTA

DRA. S. PISAREDITCH DE HORNBAIN

DOCENTA DE LA FACULTAD DE ODONTOLOGIA

(HABLA RUMANO)

LTA VELOCIDAD – RAYOS X

B. SUR MER 541 2º. PISO H (PEDIR HORA) T E. 88 - 3605

DR. JUAN BALIAN

MÉDICO

ARISTOBULO DEL VALLE 519 TEL. 26 - 4100

☆

La ilustración y fomento de las letras es la llave maestra que abre las puertas de la abundancia y hace felices a los pueblos.

San Martin

☆

◈

En prueba de gratitud y reconocimiento a la Argentina por su hospitalidad brindada dedico esta página de esta prestigiosa revista.

Un Ciudadano Armenio

Correo Argentino - C. C. B y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión No. 6670 - Franqueo Pagado - Concesión No. 1819

IMPRENTA ARAX - SARMIENTO 2615